

**TAUTINĖ
MOKYKLĀ**

LIETUVOS TSR "ŽINIJOS" DRAUGIJA

TAUTINĖ MOKYKLA

Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos
k o n c e p c i j a

Vilnius - "Žinijs" - 1989

© "Žinija" 1989

Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos
konceptijos autoriai:

ped.m.dr. M. Lukšienė,
ped.m.kand. L. Tupikienė,
ist.m.kand., doc. P. Beresnevičius,
ped.m.kand. V. Blauzdys,
ped.m.kand. R. Cibulskas,
Br. Česnaitė,
med.m.kand. A. G. Davidavičienė,
V. Jonynienė,
E. Marcelionienė,
R. Navickas,
ped.m.kand. A. Paurienė,
psichol.m.kand. A. Valantinas.

Dabartiniam žmogui globaliniu mastu kelia nerimą gamtos ir kultūros ekologijos problemos. Didėja grėsmė žmogui, žmoniškumui ir žemei. Žmogus vis labiau pasimeta sudėtingame pasaulyje. Technikos ir informacijos srautas darosi jam nebepavaldus. Žmogus praranda savo dvasinį savarankiškumą bei tikrumą. Švietimo reformos klausimas ypač aktualus. Čia ryškėja dvi pagrindinės tendencijos: stiprinti humaniškumą ir mažinti paties žmogaus ir pasaulio susiskaidymą.

Atgimstančiai tautai reikia atitinkamos kultūrinės savimovės bei lygio žmogaus, kuris galėtų pats atsinaujinti ir atnaujinti visuomenę. Tokio žmogaus ugdymas - naujosios švietimo sistemos uždavinys.

Lietuvių tauta vieningai siekia suverenumo. Priimtas Lietuvos TSR ekonominio savarankiškumo pagrindų įstatymas. Neatsiejamas yra švietimo pertvarkymas, juridiskai įteisintas, optimalus, Respublikos interesus atitinkantis, pavaldus tik jos įstatymams ir nutarimams.

Dabartinės mokyklos spragos. Laimėjimų turime nemažai: beveik patenkinamas formalus mokytojų išsilavinimo cenzas, nemažas baigiančiųjų aukštąsias mokyklas skaičius, gausėja mokslinių darbuotojų ir t.t. Tačiau giluminiai švietimo sistemos procesai ir rezultatai kelia didelį susirūpinimą.

Pati sistema perdėm centralizuota, dehumanizuota, nedemokratiška. Ji nekuria tvirtų dorovės pagrindų: vyrauja žodiniai ir autoriniai ugdymo metodai; besiformuojančios individualybės niveliuojamos ir standartizuojamos. Auklėjimo pagrindu tapo konformizmas - individo prisitaikymas prie iš anksto numatyto tobulos visuomenės modelio. Alternatyvinės minties stoka mokymo procese ir siauras dalykinis susiskaidymas neskatina mąstymo, todėl išsigalėjęs intelektualinis vangumas ir minties blankumas. Realybės įvairovės, pasaulėžiūrų pliuralizmo nepaisymas,

realybės tam tikras schematinis išankstinis vertinimas lėmė kultūrinį bei pilietinį abejingumą, stabdantį natūralų mokyklos, visuomenės ir žmogaus atsinaujinimo poreikį, kūrybiškumo slopinimą.

Švietimo sistemai trūksta aiškaus suvokimo, kokia yra jos padėtis bei vaidmuo ir koks jis turi būti konkrečioje, t.y. tautinėje kultūroje. Tas lemia jos darbo kryptis ir pobūdį. Pati mokykla nėra vientisa kultūros požiūriu, santykis su gimtąją kultūra daugiau atsitiktinis, mažai sąmoningas; tautinės kultūros sritimi klaidingai laikomi tik lituanistiniai dalykai, o visi kiti jai nepriskiriami. Nekuriamas savosios kultūros visumos vaizdas, o jaunoji karta nesusipažįsta su jos vyksmu ir vertybių įvairove; mažai tepadedama formuoti jaunimo tautinei sąmonei ir savimonei. Menkas kultūros kaip sudėtingo, sudarančio tam tikrą struktūrą veiksnio paaiskinimas pedagoginiame procese neigiamai atsiliepė jaunosios kartos ugdymui ir jo rezultatams.

Šiandien išryškėjo kai kurie mūsų kultūros raidos sutrikimai: išblėęs istoriškumas, fasadiškumas, standartiškumas, empirizmas, vartotojiškumo stiprėjimas, kultūrinis izoliuotumas, besireiškiantis visapusiška kultūros ėmyba, o ne partnerišku bendravimu ir kt. Dalis atsakomybės tenka ir mokyklai - švietimo sistemoje turi iš esmės keistis požiūris į kultūros ir žmogaus sąveiką pedagoginiu, kultūriniu ir pilietiniu atžvilgiu. Istorijoje tą reikšmingą klausimą sprendė kultūrinės pedagogikos kryptis, kurios atstovų turi ir Lietuvos pedagogikos istorija (St. Šalkauskis, A. Maceina), o pokario metais nemaža teorinių minčių šia linkme teikia pedagogikai, kad ir netiesiogiai, lietuvių filosofų bei kultūrologų veikalai (B. Genzelis, B. Kuzmickas, J. Minkevičius, R. Ozolas, K. Stoškus, A. Šliogeris, V. Žemaitis ir kt.).

Švietimo sistemos pagrindai. Švietimas - neatsiejama kurios nors konkrečios kultūros dalis. Jį sąlygoja kultūra, kurioje jis veikia, tačiau ir pati švietimo sistema yra vienas iš kultūrą kuriančių veiksnių. Tai sąveikaujantys sandai. Švietimo sistemos pamatas yra konkreti, t.y. kuri nors tautinė kultūra. Čia būtinas griežtas realizmas. Mokykla dirba dabartyje, bet jos rezultatai nukreipti ir į ateitį. Mokyklos darbas turi būti

grindžiamas išsamia kultūros (dvasinės ir materialinės) būklės analize, jos procesų ir raidos prognozėmis. Tik tada bus pakankama tikimybė, jog dirbama tikslingai tos kultūros, kaip savaiminės vertybės, naudai.

Antrasis švietimo sistemos komponentas - ir subjektas, ir objektas - yra žmogus. Kiekvienas žmogus yra savaiminė, autonominė vertybė, turinti savo pareigas valstybei, tautai, sau pačiam. Žmogus negali būti sraigtelis kiemo nors rankose. Jis yra subjektas, laisvanoriškai, be prievartos pasirenkantis savo vietą visuomenėje - tai jo teisė.

Žmogus bręsta per kultūrą. Ji yra jo gyvenimo būdas. Žmogus yra jos tęsėjas ir kūrėjas, tačiau gali būti ir jos griovėjas. Tik gilus vertybinis, iš esmės pagrįstas dorove santykis su kultūra gali apsaugoti nuo antrojo atvejo.

Kultūra tarsi antroji žmogaus prigimtis. Ji veikia žmogų nuo pat gimimo dienos trim pagrindiniais atžvilgiais: a) tai postūmis, dvasinis skatulys vystymuisi, b) tai turinys ir forma, pavidalas gaunamai dvasinei ir empirinei patirčiai priimti ir įsisavinti, c) tai augančio ir suaugusio žmogaus raiška, jo veiklos laukas. Kaip prigimties nepaisymas skaudžiai atsiliepia psichofizinei žmogaus brandai, taip kultūros kaip struktūros nepaisymas ilgainiui neigiamai atsiliepia atskiro individo ir pačios tautos dvasinei brandai. Šis individas ir jo gimtosios kultūros sąveika ir sudaro tautinės mokyklos pagrindą.

Kiekviena gimtoji kultūra yra žmogui jo dvasinio tęstinumo laidas. Tai žmogaus pastovumo, pusiausvyros ir drauge saugumo pojūčio garantas, būtinas normaliai biopsichinei žmogaus raidai.

Tuo būdu ugdomas ir asmens tapatumas su gimtąja kultūra pojūtiis, nes jos palikimas įauginamas į vienalytį naujo laiko kultūros kontekstą. Kiekviename tautos naryje turi būti ugdomas veiklus ir atsparus gaunamos informacijos integravimo (jungimo į visumą) bei įsisavinimo mechanizmas, kuris padeda tą tapatumą su tauta pajusti ir kartu teikia galimybę asmens pasaulėvaizdžio

vientisumui susidaryti.

Žmogus yra kultūros produktas, tačiau ir kultūrą kuriantysis veiksnys, per kultūrą save išreiškiantis subjektas. Juo tautinės kultūros individualumas ir kartu dvasinis turtingumas aukštesnis, juo palankesnis gali būti sudarytos sąlygos tautos nariui - individui pilnutinai prasiskleisti. Žmogus ir kultūra mąstomi kaip dvi integruotos visybės, turinčios savaiminę vertę, viena nuo kitos priklausomos. Abiejų savimonės gilumas ir visapusiškumas rodo jų išsivystymo lygmenį. Kiekvienos tautos švietimo sistemai istoriškai skirta padėti žmogui ir tautai integruotis, jų savimonei gilėti ir taip kurti prielaidas pažangai ir tobulėjimui. Tai kartu ir pagrindas išsaugoti jų egzistenciją.

Švietimo sistemos nacionalumas ir internacionalumas. Mokykla, kuri nori atlikti savo paskirtį, tegali būti (nacionalinė) tautinė: visi dalykai dėstomi gimtąja kalba ir pagrįsti tautinė kultūra, susieti su jos problematika, ugdatys šiltą jausminį santykį su tos kultūros vertybėmis ir tikrą sielvartą dėl esamų jos trūkumų. Tai anaip tol neturi vesti į tautinį uždaramą ir izoliuotumą, juo labiau į neigiamą santykį su kitomis kultūromis ir jų atstovais. Priešingai, orientavimasis į visuotines vertybes, į partnerišką bendravimą su įvairiomis kultūromis ir jų atstovais, pagrįstai gilinant nacionalinį orumą bei savigarbą, teikia tam nacionalumui vertybės statusą.

Kultūros procesas, uždaras savo formose bei turinyje, išsigimsta. Kultūros izoliuotumas grėsmingas sustabarėjimu, sustingimu. Tas neigiamai atsiliepia pačiai kultūrai ir jos dalyviams. Tautinė mokykla yra atvira kitoms kultūroms. Ugdymo proceso pirmajame etape keliami uždaviniai: a) padėti tvirtus gimtosios kultūros pamatus, b) sudaryti atsparų ir kartu lankstų tautinių vertybių vidinį įsisavinimo lauką, c) suformuoti bendriausią savosios kultūros visumos nuovoką. Antrajame ugdymo etape tinkamu brandos momentu vis daugiau įjungiami informacijos apie kitas kultūras, jų pasaulio

suvokimo būdus, jų kitoniškumą ir panašumą. Šitoks i n t e r n a c i o n a l i n i s u g d y m a s veda ne į pasyvų informacijos priėmimą, o į aktyvų lyginimą, savosios kultūros apmąstymą - kultūrinę savimonę, - kad būtų pažadintas ryžtas savo namus gerinti, gražinti, toliau kurti, pratęsiant tą, ką esi radęs.

Tautinės švietimo sistemos uždavinys yra pribrendinti bent didelę savo ugdytinių dalį ligi tokio asmens savimonės laipsnio, kad ji sugebėtų reikšti tautos kultūros savimonę, apmąstyti savo kultūros būklę ir jos vystymosi kelius, derinti su kitų tautų interesais, įnešti savo nepakartojamų vertybių indėlį į bendrą žmonijos aruodą.

Kiekviena tautinė bendrija Respublikoje naudojami teise turėti savo tautinę mokyklą, pagrįstą savo etnosu, jo kultūrinėmis tradicijomis. Siekiant ugdyti giliai humaniškus, pagarbius santykius tarp Respublikoje gyvenančių tautų žmonių, visų tautinių mokyklų pedagoginė kryptis pagrįsta bendražmogiškos dorovės ir demokratijos principais. Atsisakoma diktato tendencijų ir vienos kurios tautos išskirtinumo akcentavimo.

Darna tarp žmonių ir tautų gali būti ugdoma tik gerai pažįstant vieni kitus. Todėl sudarant kurios nors tautinės bendrijos mokyklos modelį, numatomi būdai supažindinti mokinius ne formaliai su Respublikos pagrindinės tautos kalba, istorija, kultūra.

Vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos uždaviniai. P a g r i n d i n i s b e n d r o j o l a v i n i m o m o k y k l o s u ž d a v i n y s - a t s i g r e ž u s į ž m o g ū k a i p į a b s o l i u č ią v e r t y b e :

1. P u o s e l e t i j o f i z i n e ir p s i c h i n e p r i g i m t i , s u d a r y t i s a l y g a s a t s i s k l e i s t i j o i n d i v i d u a l y b e i , p a ž a d i n t i s i e k i m a p e r s a v i a u k l a i r s a v i k ū r a t a p t i a s m e n y b e ;

2. P a d e t i t v i r t u s ž m o g a u s d o r o v e s p a g r i n d u s ; p u o s e l e t i s a ž i n i n g u m a , s a v i g a r b a i r o r u m a , k ū r y b i š k u m a , n u k r e i p t a į t i e s a , g e r i , g r o ž i , s k a t i n t i g a i l e s t i n g u m a , g e r o s v a l i o s v e i k l a , s i e k i a n č i a l a i s v e s , t a i k o s ,

darnos, pagarbos ir šviesos;

3. Ugdat žmogaus intelektą, emocijas, valią, brandinti jo nuostata, kad jis yra gimtosios kultūros kūrėjas, atsakingas už jos raidą;

4. Ugdyti žmogaus pilietiškumą, t.y. savo kaip asmens pareigų ir teisių visuomenėje bei valstybėje sampratą ir nuostata įsijungti į konstruktyvią savo krašto kultūrinę, visuomeninę bei politinę veiklą, vadovaujantis aukščiausiais žmogiškumo kriterijais.

Šių uždavinių siekiant: nuosekliai jungti intelekto, emocijų ir valios sritis; dėmesį telkti į teikiamų žinių struktūringumą, integralumą (visybiškumą) ir kartu gyvenimiškumą (t.y. visada turimas prieš akis realus vaikas ir reali, t.y. gimtoji jo kultūra); suteikti augančiam žmogui pagrindus, kad jis susivoktų asmenybės formavimosi procesuose, turėtų bendriausią gimtosios kultūros, vertybių visumos ir jos pagrindinių raidos krypčių vaizdą, kad jame būtų susiformavusios nuostatos pagal realias savo išgales įsijungti į konstruktyvų darbą, ugdyti kiekviename individe savo gebėjimo veikti kurioje nors kultūros ar gamybos srityje nuovoką: žadinti pasiryžimą šalinti reikiamos kompetencijos trūkumus.

Pertvarkomos bendrojo lavinimo mokyklos uždaviniai diktuoja šiuos pagrindinius persitvarkymo krypties principus, kuriais turi būti grindžiamas pertvarkymo darbas: 1) mokyklos mokymo-auklėjimo turinio bei metodų paslankumas, 2) diferencijavimo-integravimo dialektiškas taikymas, 3) humanizavimas ir demokratizavimas.

Pedagoginės sistemos pastovumas ir paslankumas. Švietimo visuotinumai ir vieningumas kelia švietimo dirbtinumai ir sustabarėjimo pavojų. Visuotinis ir vieningas švietimas neturėtų apsisibrėžti mechaninėmis, bedvasėmis formomis, jis turi būti gyvas, dinamiškas ir paslankus.

Švietimo organizacijos paslankumas pirmiausia reiškiasi nuolatiniu formų atsinaujinimu pagal laiko dvasią, naujus pedagogikos bei psichologijos laimėjimus ir socialinius bei kultūrinius poreikius. Tai liečia ir naudotinių metodų įvairovę.

Mokymo ir auklėjimo turinys sudaromas taip, kad be didelių reformų jis galėtų kisti. Programų struktūra parenkama tokia, kad iš karto jose numatomas ne tik reikalavimų minimumas bei maksimumas, bet ir tam tikra laisva erdvė mokytojo ir mokinio iniciatyvai.

Atskiros mokyklos ar kurio nors rajono švietimo vadovybė gali spręsti, kas tikslinga papildyti ar pakeisti programose, neliečiant branduolio. Tai gali būti susiję su specifiškais tos vietovės ekonominiais bei kultūriniais poreikiais.

Itin svarbu ugdyti paties moksleivio nuostatą lanksčiai ir kūrybiškai mąstyti ir veikti. Jis turi būti viduje pasiruošęs, kad gyvenimas sparčiai keičiasi. Tačiau žmogui ir tautai, jei jie eis konformizmo keliu, skubės paskui kiekvieną naujovę, greisia savęs praradimas. Iš bendrojo lavinimo mokyklos jaunuolis turi išsinešti giliai suformuotą nuovoką, kas žmoguje ir tautoje esminga, pastovu, kas ir kiek gali keistis. Paslankumą nuo konformizmo skiria doroviniai lygiai.

Labai svarbu yra ugdyti gebėjimą stebėti ir analizuoti vykstančius kitimus, t.y. procesų esmę ir kryptį, savarankiškai papildyti reikiamų žinių, įgūdžių, sutelkti valią. Mokykla ligi šiol tokio gebėjimo išugdyti nepajėgi, nes moksleiviai dar nepakankamai subrendę. Jos pareiga padėti tvirtus tos nuostatos pagrindus, o tolimesnį darbą turi pasiimti aukštesnioji vidurinės mokyklos pakopa ir profesinės mokyklos bei technikumai. Vadinasi - įdiegti poreikį permanentiškai mokytis, gebėti stebėti kultūros procesus bei kryptis ir turėti suformuotą nuostatą eiti nekonformizmo, o tiesos ir pažangos keliu.

Diferencijavimo-integravimo principas. Naujoji sistema praeitinau orientuoja į asmenybės ir kultūros struktūros visuminę sampratą. Ir tų dviejų komponentų sąveika grindžia visą švietimo

veiklą. Todėl pedagoginiame procese žymiai plačiau ir giliau nei ligi šiol taikytinas lankstus diferencijavimo-integravimo principas.

Ugdyme svarbu gebėti integruoti savaimingą vaiko brendimą su socialiniais bei kultūriniais poveikiais. Asmenybės formavimosi lygmenyje sudaryti sąlygas bei situacijas, kad galėtų vykti vidinė žmogaus sklaida, ryškėti individualybė ir kartu būtų žadinamas jau aukštesnio lygio integravimosi poreikis tampant asmenybe.

Kultūros aspektu šiuo principu grindžiamas didaktinis procesas: mokymo turinio struktūra (dalykų nomenklatūra, dalykų blokai, integruojamosios sąsijos, apibendrinamieji kursai); metodų įvairovė, vedanti vaiką pirmame ugdymo etape per sinkretiškumą, globališkumą, toliau per analitinį požiūrį, pagaliau vėl per sintezę prie žmogaus ir kultūros savimonės.

Kiti du principai, keliami persitvarkančiam mokyklai, - tai viso švietimo humanizavimas ir demokratizavimas.

Humanizavimas. Humanizavimas suprantamas visų pirma kaip žmoniškumo principas, tai - etinė nuostata kiekvienoje teorinėje ar praktinėje situacijoje. Tai kiekvieno veiksmo ar reiškinio žmogiškasis matas. Persitvarkymas šį principą kelia kaip vieną iš švietimo sistemos pagrindų. Mūsų koncepcijoje jis laikomas pačiu svarbiausiuoju. Žmogus visų pirma turi išaugti žmogumi, o paskui eina visos kitos jo savybės ir privalumai.

Visa švietimo sistema nuo pat apačios ligi pat viršaus - vertikaliai, kaip lygiai per visus švietimo bei ugdymo tipus bei institucijas - horizontaliai turi būti persunkta humanizmo dvasia.

Vaikas, augantis žmogus, nėra tik auklėjimo ir mokymo objektas, jis visą laiką yra ir subjektas, kuris gyvena ir elgiasi pagal savo prigimtį. Jam turi būti sudaryta natūrali, sveika, be baimės, šviesi aplinka, kurioje nebūtų pažeidžiama jo biologinė bei psichologinė prigimtis.

Šeima yra lemiamas žmogaus asmenybės formavimo veiksnys. Tai viena iš svarbiausių žmogaus ugdymo sąlygų. Turi būti atstatytas šeimos statusas ir pagarba jai. Niekas neturi teisės griau-

ti vaiko pagarbos tėvams, kokių jie bebūtų įsitikinimų. Šeimoje turi būti padėti vaiko sveikatos, doroviniai bei kultūriniai pamatai. Tai jos tiesioginės pareigos. Atitinkamai tautos švietimo sistemoje turi būti numatytas būsimų motinų ir tėvų rengimas toms pareigoms atlikti. Pagrindinę dalį sudarytų humanizuotas visas bendrasis lavinimas. Šalia to turėtų būti liaudies universitetų, spaudos, "Motinos ir vaiko" instituto sistemingas, pergalvotas jaunų tėvų švietimas, kuris teiktų tėvams higienos, medicinos, psichologijos, etikos, pedagogikos, gimtosios kultūros, ypač estetiškos srities, žinių, kad tėvai galėtų deramai atlikti savo pareigas. Per visą mokymosi laiką turėtų būti palaikomi šilti, partneriški, pagarbūs santykiai tarp šeimos ir visų laipsnių švietimo institucijų. Iš pagrindinės bendrojo lavinimo mokyklos mokinys turėtų išsinešti apytikriai susiformavusią šeimos, kaip tautos fizinio ir dvasinio gyvenimo tęsėjos, sampratą ir atitinkamai išugdytą atsakomybės šeimai jausmą.

Humanizavimo prašosi ligi šiol vyraujantis švietimo institucijose, ypač mokykloje, formalus požiūris į vaiko psichofizinį vystymąsi. Nuolatinis vaiko f i z i n i s i r p s i c h i n i s p e r k r o v i m a s n e i g i a m a i v e i k i a v i s a v a i k o r a i d a , a t s i l i e p i a j o s v e i k a t a i . Realus vaiko individualybės pažinimas, jo fizinių bei psichinių jėgų vertinimas, santykio, metodų diferencijavimas naujoje mokykloje turi būti nepažeidžiama taisyklė. Kad ji būtų reali, reikia kurti ir realias sąlygas: akcentuoti vaiko sveikatos tausojimo svarbą, mažinti klasėje vaikų skaičių, atitinkamai pertvarkyti programą, jas sudaryti diferencijuotas, rasti mokykloje būdų individualiam darbui su mokiniu.

Humanizavimas - tai ir mokyklos klimato pakeitimas. Mokykla turi būti antrieji vaiko namai, kuriuose jis jaustųsi saugus, globojamas, turįs savo pastovią buvimo vietą, o ne varinėjamas iš patalpos į patalpą. Reikia grąžinti vaikams klases, kurias jie kaip šeimnininkai puoštų, prižiūrėtų, galėtų jose būti, o ne svečiuotis. Kabinetai reikalingi tik jei jie labai gerai įrengti ir tik kai kurioms mokymo disciplinoms.

Humanizavimui priklauso ir siekimas ma žinti mokininių skaičių mokyklose, kad nebūtų neišvengiamo susvetimėjimo ir tarp mokinių, ir tarp mokytojų bei mokinių.

Reikia atsisakyti "pakeleivių" ugdymo. Šiandieniniai vaikų namai bei internatai išleidžia daugiausia "pakeleivius", vadina si, nepilnaverčius žmones, kuriems sunku pritapti prie visuomenės, pasijusti šeiminkais.

Mokyklos posūkis nuo akcento žinioms į emocijų bei valios lygiagretų ugdymą - dar vienas jos humanizavimo aspektas. Visuminis asmenybės suvokimas šalia integruoto kultūros vaizdo, kurį siektų duoti mokykla, atveria daug auklėjimo galimybių ir nemažai šių neliestu žmogaus gyvenimo sričių. Reikia visą ugdymo procesą veiklinti, kad intelektas, emocijos, valia lavėtų ir tvirtėtų per paties augančio žmogaus veikimą, patyrimą. Humanizavimas verčia tą veiklą kuo labiausiai įdvasinti, įprasminti. Intelektinė veikla dėl savo prigimties jau pati yra įdvasinė veikla, tačiau jos dehumanizavimas vyksta slopinant jos kūrybinį pobūdį, neteikiant mąstymui erdvės, kitoniškumo, lenkiant vaiką į stereotipų - klišių štampavimą. Naujoji mokyklos linkmė turėtų eiti priešingu keliu.

Humanizavimo principas turi persmelkti visą darbinį ugdymą. Bendrojo lavinimo pagrindinė mokykla todėl ir atsisako profesinio parengimo, kad vaiko darbinė veikla, ligi jis subręsta, turi būti maksimaliai kūrybiška, įdvasinta, ugdanti asmenybę. Profesinis orientavimas šituo amžiaus laikotarpiu, sudarydamas mokymo bei darbinio auklėjimo dalį, nukreiptas į savęs pažinimą, savęs vertinimą konkrečios kultūros kontekste. Bet koks prievartos šešėlis čia neleistas.

Antroji darbinio ugdymo pakopa - tai diferencijuotos paskutinės dvi vidurinės mokyklos klasės ir visos profesii-

nių mokyklų tinklas. Pastarųjų humanizavimas visais lygiais turi būti rengiamas kartu su bendrojo lavinimo mokyklos reformos projektu.

Svarbi humanizavimo priemonė - humanitarinės srities dalykų stiprinimas. Tai gali būti daroma didinant valandų skaičių (sumažinus tikslųjų mokslų valandų skaičių). Šis kelias gali būti pavojingas reikiamam gamybos ir ekonomikos lygiui pasiekti ir išlaikyti.

Antrasis kelias - sudaryti sąlygas formuotiis vertybinėms orientacijoms bei nuostatoms visų dalykų kursoje. Apgalvojus humanitarinių ir tikslųjų bei gamtos mokslų pusiausvyrą kiekvienam mokyklos tipui, būtina sudaryti etinių pagrindų sistemą, kuri būtų integruota visame ugdymo turinyje.

Iš papildomų humanitarinių dalykų, kurie būtini, kad humanistinė ugdymo kryptis būtų gyva, reikėtų etikos kurso dvyliktais mokslo metais per visus mokyklų tipus, psichologijos ir kultūros istorijos su kultūros teorijos pradmenimis.

Demokratizavimas. Demokratizavimas yra būtina persitvarkymo ir socializmo kūrimo sąlyga ir norma. Tai humanizavimo principo sudedamoji dalis. Humaniškumas ir demokratiškumas - pagrindiniai tautos demokratinės švietimo sistemos bruožai.

Mokyklų sistema yra vieninga, atvira visiems piliečiams be jokių socialinių, tautinių, pasaulėžiūrinių ar religinių skirtumų. Dabartinė priverstinė atranka į vidurinės mokyklos vyresniąsias klases turi būti panaikinta, paliekant moksleivius laisvai apsispręsti, kur mokytis.

Konkursiniai egzaminai atrenkant į aukštąsias mokyklas ateityje taip pat turi būti pakeisti, ieškant būdų, kaip atrinkti gabiuosius, nes egzaminai tos funkcijos gerai neatlieka. Atranka galėtų būti geresnė, pakėlus egzaminų ir kursinių darbų reikalavimus aukštojoje mokykloje, po pirmo ar antro kurso.

Visi mokyklos laipsniai turėtų būti prieinami visiems, o diplomai gaunami tik pasiekus atitinkamą išsimokslinimo ir kultūringumo lygį.

Demokratizuojant švietimo sistemą, būtina sudaryti kiekvienam įmanomai vienodą mokymosi startą. Šeimos kultūros lygis neturėtų lemti veikio išsimokslinimo galimybių. Turi būti sudaromos išlyginamosios klasės, papildomi kursai atsiliekančiams dėl blogesnių kultūrinių sąlygų vaikams. Šis darbas prademas darželyje ir ypač pradinėje mokykloje. Jis neturi nutrūkti per visą bazinę mokyklą, kad nebūtų prarastas nė vienas gabus žmogus, nepažeista nė viena besiformuojanti asmenybė.

Ypatingas dėmesys kreipiamas į gabiųjų vaikų ugdymą. Tam ieškoma įvairių būdų: mokymo procese darbas su vaiku diferencijuojamas, individualizuojamas, išnaudojamos visos situacijos, kurios padėtų žadinti ir stimuliuoti gabaus vaiko interesus, iniciatyvą, kryptingą veiklą. Kartu rūpestingai puoselėjami ir tvirtinami doroviniai pagrindai, šalinami besusidara pavojai būsimo talento brandai (egocentrizmas, nesveikas ambicingumas ir t.t.).

Laisva asmenybė laisvoje visuomenėje - tai idealas, o realybėje apribojimus lemia daugybė veiksnių. Tačiau atsisakoma nuo visiško asmens pajungimo valstybės interesams, nuo valstybinių institucijų prievartos ir diktato.

Mokyklos padėtis visuomenėje turi iš esmės keistis: ji neturi būti laikoma ir pati jaustis valstybės sraigteliu, kuris vykdo "nuleidžiamas" instrukcijas bei įsakymus. Mokykla turi turėti tam tikrą valdymo, mokymo ir santykių su visuomene autonoškumą. Tai turi būti aptarta mokyklų nuostatuose. Turi plėstis mokyklos, kaip savarankiško kultūros židinio, vaidmuo, jos socialinės funkcijos. Mokyklos veikimo formos turi klostytis natūraliai, pagal galimybes, realią situaciją, mokytojų bei mokinių iniciatyvą bei visuomeninius poreikius. Tokia mokykla turėtų būti atdara artimiausiai aplinkai: vaikams, jaunimui, jų tėvams, mokytojams laisvalaikiui praleisti, bendrauti, žinioms pasisemti. Ateityje mokykloms reikėtų naujai suprojektuoti tam tikslui pritaikytų pastatų. Mokykla - kultūros židinys galėtų sudaryti natūralias sąlygas ugdyti mokinių visuomeniškumui, organizavimo gebėjimams, pilietiškumui.

Santykiuose su aplinkos gyvenimu turi kuo plačiausiai atsi-
skleisti mokinių ir mokytojų asmenybės.

Norint atverti mokyklos duris demokratijai, turi keistis jos vidaus atmosfera - mokytojo ir mokinio, mokytojo ir administracijos, mokinio su mokiniu santykiai. Reikia vengti antagonistinių tarpasmeninių santykių (lenktyniavimas, konkurencija ir kt.). Keltinos globos, pagarbos, tolerancijos kito asmeniui ir minčiai nuostatos, skatinamas pliuralizmas, vengiama unifikavimo ir šablono. Kartu ugdytinas gebėjimas sutelkti individualią iniciatyvą bendrai visuomeninei užduočiai bei veiklai.

Pagrindinis demokratijos bruožas - optimali sąveika tarp asmenybės ir visuomenės.

MOKYKLOS STRUKTŪRA

Bendrasis lavinimas yra pagrindinė permanentinio mokymosi grandis, žmogaus išsimokslinimo ir vėlesnės specializacijos pamatas.

Lietuvos TSR numatoma dvylikos metų trijų pakopų vidurinė bendrojo lavinimo mokykla. Trys pakopos atitinka pagrindinius mokyklinio amžiaus tarpsnius: vaikystę, paauglystę ir jaunystę. Atsižvelgiant į juos, ugdymas skirstomas trim koncentrais. Mokyklos struktūros formulė: 4 + 6 + 2. Pirmoji pakopa - ketverių metų pradinė mokykla. Antroji pakopa - šešerių metų, pagrindinė mokykla - dešimties metų (4 + 6). Trečioji pakopa - dvejų metų (vidurinė mokykla).

Trys mokyklos pakopos gali egzistuoti kaip savarankiški administraciniai vienetai, turėti atskirus pastatus, ypač pradinės klasės.

Kaip rodo kitų šalių ir mūsų pačių patirtis, mokykloje gali būti ne daugiau kaip 500-700 mokinių, kur kiekvienas vaikas

dar gali jaustis pastebimas ir reikalingas. Būtina kurti tokius architektūrinius statybinius projektus, pagal kuriuos atskiros mokyklos pakopos turėtų erdvės autonomiją.

Pirmoji ir antroji pakopa sudaro pagrindinę mokyklą. Ji yra bendrojo lavinimo pamatas, būtinas tam, kad žmogus, nepriklausomai nuo jo darbo pobūdžio, įsijungtų į socialistinės visuomenės gyvenimą, pasirinktą profesiją, nuspręstą, kaip ją įsigyti. Ši mokykla padeda asmenybės integralumo pagrindą, kuris vėliau yra papildomas bei stiprinamas.

Pagrindinė mokykla yra privaloma visiems LTSR piliečiams iki 16 metų (atkreipiame dėmesį į siūlomą naujovę: privalomas ne klasių, o amžiaus cenzas). Sulaukę 16 metų, mokiniai turi teisę, jei nori, mokytis toje pačioje mokykloje toliau arba pasirinkti kitą mokyklos tipą ar mokymosi būdą.

Argumentai už dešimtmetę pagrindinę mokyklą:

- pagrindinę mokyklą mokiniai baigtų 16 metų. Tai svarbi psichofizinės brandos riba ir juridiskai įteisinama pilnametystė, leidžianti rinktis bet kurią profesiją, nes kai kurioms galioja amžiaus cenzas. Tokio amžiaus jaunimas sąmoningai rinktusį gyvenimo kelią - tolesnį mokymąsi ar gamybą;

- turėdami didesnę gyvenimo, bendravimo patirtį, labiau pažindami save, mokiniai kritiškiau vertintų savo tinkamumą vienai ar kitai profesijai;

- mokiniai turėtų daugiau informacijos apie respublikos, šalies ūkio ir kultūros raidos perspektyvas, objektyvius asmenų duomenis, reikalingus profesijai, jos perspektyvas, materialinį atlyginimą (orientavimas, konsultavimas, švietimas ir specialus integruotas kursas "Žmogus ir darbas").

Sąmoningo pasirinkimo galimybė sustiprintų apsisprendimo motyvaciją ir atsakomybės jausmą. Tai leidžia prognozuoti ryškų dešimtmetės pagrindinės mokyklos socialinį-ekonominį efektą.

Į dešimties metų visų Lietuvos piliečių privalomą visapusišką bendrąjį lavinimą verčia orientuotis visa kultūros raidos prognozė. Ateities Europos (ir pasaulio) bendrijoje išlikti savarankiškos galės tautos: a) pasiekusios aukštą materialinės ir dvasinės kultūros laipsnį; b) gebančios paslankiai ir tikslingai atsiliepti į spartėjančią civilizacijos reiškinių kaitą. Tam būtini visų piliečių tvirti bendrojo lavinimo pagrindai.

Pedagoginio proceso demokratizavimas, diferenciacijos galimybės, pagaliau amžiaus cenzas padės išvengti šiandieninės mokyklos bėdų.

Bendrojo lavinimo pamatas - ikimokyklinis auklėjimas šeimoje ir darželyje.

Pirmieji kūdikio sielos žadintojai yra tėvai, ypač motina, pirmasis susidūrimas su pasauliu yra šeimos aplinka. Šeimoje susidariusiais pagrindais grindžiamas tolesnis vaiko ugdymas. Kūdikis iš tėvų paveldi biopsichinę struktūrą. Tėvų meilė, troškimas suteikti vaikui visa, kas geriausia, yra neatskiriama jo egzistencijos sąlyga. Naujasis vaiko dvasinis patyrimas, kurį jam teikia mokykla, irgi turi turėti subjektyvų "namų atspalvį".

Pradžios mokykla turi remtis šeimos ugdymu ir jį plėtoti. Ideologinė, dorovinė ar kitokia vaikų priešprieša tėvams mokykloje negali būti toleruojama, nes žeidžia vaiko dorovę. Bendradarbiavimas su šeima didele dalimi lemia mokyklinio ugdymo sėkmę. Ši pedagoginė nuostata problematiška, kadangi dabar šeima išgyvena dramatišką destrukcijos laikotarpį (Respublikoje skiriasi maždaug kas trečia šeima), daug asocialių šeimų, nemaža našlaičių, kurių tėvai gyvi. Tai kitas argumentas, patvirtinantis, kad auklėjimas šeimoje ir mokykloje negali būti atskirti vienas nuo kito. Neišvengiama konfrontacija su šeima (dėl jos asocijalumo) traktuotina kaip skaudi išimtis, reikalaujanti subtilaus pedagoginio sprendimo.

Dabartinis darželis nesuteikia tinkamų materialinių ir pedagoginių sąlygų pilnavertei fizinei (ankštos patalpos, prastas maistas, dažnos ligos) ir dvasinei (gausios vienaamžių grupės, individualios globos stoka, autoritarinė pedagogika) vaiko brandai, todėl negalima vienareikšmiškai teigti, kad darželį lanke vaikai yra geriau parengti mokyklai, negu jo nelanke.

Ateityje kiekviena šeima turi turėti galimybę pasirinkti, kaip rengti vaiką mokyklai: šeimoje, darželyje ar mišriu būdu (t.y. leidžiant į specialių grupių muzikos, dailės, choreografijos, fizinio lavinimo, kalbų užsiėmimus).

Pirmoji pakopa - p r a d ž i o s m o k y k l a (I-IV klasės) yra sistemingo mokymo pradžia.

Darželis nelaikomas parengimo mokyklai etapu ir jame sistemingas mokymas nevyksta. Neesminiai vaikų pasirengimo mokyklai skirtumai (lankę ar nelančią darželį vaikai) išlyginami individualizuojant ir diferencijuojant mokymą. Gali būti sudaromos parengiamosios grupės.

Pradžios mokyklos pagrindiniai uždaviniai yra šie: sudaryti sąlygas įvairiapusiškam vaiko ugdymuisi; saugoti jo sveikatą, lavinti fiziškai; padėti atsiskleisti jo gebėjimams ir polinkiams; pažadinti norą ir išmokyti mokytis, suteikti elementarių žinių apie žmogų, savo kraštą, gamtą, visuomenę; suformuoti tvirtus gimtosios kalbos, rašymo, skaitymo, skaičiavimo įgūdžius, gebėjimą reikšti savo mintis nesudėtinga sakytine ir rašytine kalba; sukaupti bendravimo ir bendradarbiavimo patirtį.

Pirmoji pakopa turėtų parengti vaiką mokytis atskirų dalykų antroje pakopoje. Išugdyti protinio darbo mokėjimai yra analitinio pažinimo brandesniame amžiuje prielaida.

Mokyklą lankyti pradeda šešerių arba septynerių metų vaikai. Kada vaikui pradėti lankyti mokyklą, sprendžia tėvai. Konsultuojant medikams, darželio, jei vaikas jį lanko, pedagogams ir psichologams, tėvams prašant ir atitinkamai psichologinei-medicininei tarnybai rekomendavus, vaikas gali pradėti lankyti mokyklą ir vėliau, atsižvelgiant į jo biopsichinį subrendimą.

Mokymosi pradžios mokykloje laikas nelimituojamas. Gabūs vaikai gali "peršokti" klasę, o mokiniai, kurie dėl vieno ar kito priežasčių nepakankamai pasirengę tolesniam mokymuisi, gali likti kartoti kursą. Jei po kompensacinio mokymo nepavyksta įveikti atsilikimo, tėvams sutikus, medikų, psichologų, pedagogų komisijai nutarus vaikas mokomas specialioje mokykloje.

Pirmoje bendrojo lavinimo pakopoje turi vyrauti individualios vaiko globos ir auginimo principas. Šeimoje susidarę biopsichiniai pagrindai reikalauja individualios ugdymo diferenciacijos pradinėje mokykloje. Tą gali atlikti aukštos pedagoginės kultūros mokytojas. Mokinių skaičius klasėje turėtų būti mažesnis (ne daugiau kaip 20-24 mokiniai), pradinių klasių mokiniai turėtų būti mokomi pirmoje pamainoje, optimaliausiu jų sveikatai ir darbingumui laiku.

Pradžios mokykloje, ypač pirmoje klasėje, vaikas pergyvena adaptacinį laikotarpį, todėl jis mokykloje turi jausti patikimą globėją - pirmąjį mokytoją. Mokytojo pakeitimas pradinėse klasėse - psichinė trauma vaikams. Todėl pradinėje mokykloje nuo pirmos iki ketvirtos klasės moko vienas mokytojas. Rekomendacijos ir praktiniai bandymai, kad atskirus dalykus (fizinį lavinimą, dailę, muziką ir kt.) dėstytu skirtingi specialistai, yra psichologiškai nepagrįsti, tarnauja vienpusiškiems dalyko interesams ir yra sąlygoti prasto pradinių klasių mokytojų rengimo.

Pradinių klasių mokinyms negali būti atskiriamas nuo šeimos (tai galima tik išimtiniais atvejais - liga, nedarni šeima ir pan.), todėl respublikoje turi būti pakankamai tankus pradinių mokyklų tinklas. Siektina, kad kiekvienoje gyvenvietėje, didesniame kaime būtų pradžios mokykla. Jeigu vietovė yra atitolusi nuo didesnių gyvenviečių, tarp miškų, joje privalo būti pradžios mokykla nepriklausomai nuo vaikų skaičiaus.

Mokytojas, dirbantis mažakomplektėje mokykloje su dviem, trim ar keturiomis klasėmis, dirba 1,5 pamainos, vaikų skaičiaus minimumas nenustatomas. Siektina, kad gausesnėse mokinių skaičiumi mažakomplektėse mokyklose dirbtų 2-3-4 mokytojai.

Pradinių klasių mokiniai po pamokų dar reikalingi suaugusiųjų globos. Todėl būtina motinoms, turinčioms šio amžiaus mokinį, sudaryti sąlygas dirbti pusę darbo dienos. Jeigu šeima tokių galimybių neturi arba tėvai to nenori, mokykloje organizuojamos popietinės grupės. Jų veikla turi būti pilnavertė, nesekinanti vaiko sveikatos.

Metodinė pradinės mokyklos sistema grindžiama sąveikos pedagogika. Subtilus ir mylintis mokytojas padeda vaikui žengti žingsnį iš šeimos į mokyklą, globodamas ir ugdydamas parengia tolesniam mokymuisi.

Mokymo procesas organizuojamas taip, kad mokymo medžiagos apimtis, jos įsisavinimo tempai, metodai nekenktų vaikų sveikatai, atitiktų amžiaus tarpsnio ypatumus ir individualios vaiko brandos ritmą. Žaidimo elementai mokyme, integruotas jo pobūdis, sąveikos pedagogika, optimaliai sureguliuotas krūvis turi daryti mokymąsi patrauklų ir neužgesinti vaiko įgimto noro pažinti, judėti, džiaugtis.

Pradžios mokykloje šalia įprastinės klasių sistemos gali būti ir grupinis mokymas. Grupė gali būti organizuojama iš skirtingo amžiaus vaikų keleriems metams. Tas pats vaikas, atsižvelgiant į jo sugebėjimus, mokymosi rezultatus, dalyko, kuris jam gerai sekasi, gali mokytis su vyresniais už save vaikais, o dalyko, kuris sekasi prasčiau, - su jaunesniais. Toks grupinis darbas ypač praktikuotinas mažakomplektėse mokyklose. Galimos skirtingo lygmens programos, kompensuojamojo mokymo grupės. Diferencijuoti vaikus pagal interesus, išryškinti jų sugebėjimus turi padėti įvairi užklasinė veikla (meninio ir techninio-kūrybinio profilio būreliai).

Pradinėje mokykloje, bent pirmoje ir antroje klasėje, mokinių žinios balais nevertinamos. Mokytojams privalu nelyginti vieno vaiko su kitu, neakcentuoti vieno pranašumo prieš kitus. Apie vaikų pažangumą mokytojas kalbasi tik su tėvais individualiai. Pradinę mokyklą baigęs mokinys turi būti parengtas mokytis antroje pagrindinės mokyklos pakopoje.

Perėjimas iš pirmosios pakopos į antrąją, dalykinę, neretam vaikui būna sunkus. Todėl pradinių klasių mokytojas turėtų rasti būdų palaikyti ryšius su savo buvusiais auklėtiniais.

Antroji pakopa - V-X klasės.

Pagrindinis antrosios pakopos uždavinys - suteikti bendrojo lavinimo pagrindus, parengti mokinį taip, kad jis galėtų rinktis tolesnį savo gyvenimo kelią, sugebėtų pasirinkti būsimos veiklos kryptį. Baigusieji pagrindinę mokyklą gali tęsti mokslą vidurinėje bendrojo lavinimo ar profesinėje mokykloje (į technikumus būtų priimami tik vidurinę mokyklą baigę moksleiviai) arba po neilgo profesinio parengimo pradėti dirbti. Ši mokymo pakopa duoda kryptį ir pagrindą visam žmogaus gyvenimui, deda pasaulėžiūros ir pasaulėjautos pamatus. Čia mokinys turėtų suformuoti savo, kaip asmens ir tautos nario, dorovines nuostatas, pamilti gimtąją kalbą, išmokti ją taisyklingai rašyti, reikšti savo mintis žodžiu ir raštu įvairiose darbo ir bendravimo srityse, domėtis tautos praeitimi, suprasti jos dabartį ir nusiteikti atsakingai rinktis gyvenimo kelią, profesiją, kad galėtų aktyviai puoselėti ir gausinti tautos, kartu ir visos šalies kultūros vertybes, našiai dirbti. Turi būti formuojamas nusiteikimas mokytis mažne visą gyvenimą, kad galėtų suvokti besikeičiantį pasaulį ir jame gyventi. Šioje pakopoje ryžtingai atsisakoma ankstyvos specializacijos, utilitaraus profesinio rengimo, griežtai laikantis politechnizacijos principo.

Trečioji pakopa - v i d u r i n ė m o k y k l a (XI-XII klasės).

Pagrindinis jos tikslas: išugdyti žmogų, turintį tvirtus pagrindus pozityviam asmenybės ugdymuisi, gebantį sąmoningai rinktis tolesnį gyvenimo kelią, pasirengusį studijoms aukštojoje mokykloje. Ši pakopa - dvejų metų, kadangi mokiniai ateina po dešimties metų pagrindinės mokyklos, turėdami gerą bendrąjį išsilavinimą, turėję galimybę susiorientuoti ir profesiskai apsispręsti.

Trečioje pakopoje mokymas plačiai ir įvairiapusiškai diferencijuojamas, kad atitiktų mokinių interesus, jų profesinius ketinimus ir padėtų atsiskleisti bendriesiems ir specialiesiems mokinių gabumams.

Mokymas pagal interesus, polinkius diferencijuojamas į šakas. Šaka - tai mokymo kryptis, sudaranti galimybę giliau įsisavinti mokinių dominančių giminingų mokslų pagrindus, mokėjimus ir įgūdžius, reikalingus pasirinkto dalyko studijoms aukštojoje mokykloje.

XI-XII klasėse numatomos šios orientacinės diferencijuoto mokymo šakos:

- humanitarinė,
- matematikos ir fizikos,
- chemijos ir gamtos mokslų,
- techninė ir ekonominė (prekybos, žemės ūkio).

Per dvejus metus diferencijuoto mokymo šakos pasirinkimas padės tikslingai pasirengti tolesnėms studijoms.

Šakų skaičius respublikoje mobilus, priklausomas tiek nuo mokinių interesų, tiek nuo respublikos ūkio ir kultūros poreikių. Šakos mokymo turinys savo ruožtu turi du elementus:

1. Šakai privaloma dalis, kurią nustato LTSR liaudies švietimo organai.

2. Šakos profilis, kurią renkas pati mokykla pagal savo galimybes (pavyzdžiui, humanitarinės šakos viena mokykla gali turėti sustiprintą literatūros, kita - kalbų, trečia - istorijos, dar kitos - dailės ir muzikos mokymą).

Mokinys savo nuožiūra renkasi atitinkamos šakos mokyklą arba klasę (grupę). Pasirinkimas būtinas.

Mokymo turinį šioje pakopoje sudaro privalomieji dalykai - branduolys (A), sustiprinto mokymo dalykai (B), pasirenkamieji (profiliniai ir neprofiliniai) dalykai (C) ir fakultatyvai (D). Neprivalomas tik fakultatyvų pasirinkimas. Mokymo branduoliui šioje pakopoje skiriama žymiai mažiau mokymo laiko. Privalomosios disciplinos šioje pakopoje yra apibendrinančio pobūdžio, dažniausiai integruotos disciplinos, padedančios susidaryti vientisą, o ne mozaikinį pasaulio vaizdą. Visoms šakoms privalomų dalykų būtų tik keli.

Šioje pakopoje vyrauja mokymo formų ir būdų įvairovė. Mokiniam suteikiama teisė mokytis pagal individualią programą, rinktis dalykų mokymo formas (neakivaizdinė, vakarinė, mišri), medžiagos įsisavinimo tempus, kai kurių dalykų mokytis eksternu. Mokykla sudaro kompensuojančio mokymo galimybes tiems, kurie dėl objektyvių priežasčių atsilieka iš kurių nors dalykų.

Mokinys turi teisę keisti mokyklą ir pereiti iš vienos šakos į kitą.

Tokia bendrojo lavinimo mokyklos struktūra pakankamai lanksti ir savarankiška, kad sudarytų palankias sąlygas moksleivių interesams, polinkiams, sugebėjimams ryškėti, jiems ugdytis ir realizuoti tolesnio gyvenimo planus.

Demokratinėje švietimo sistemoje sudaromos sąlygos visiems tęsti mokslą ar įgyti papildomų žinių. Vakarinėms, neakivaizdinėms ir kitoms bendrojo lavinimo mokykloms privalomas tas pats mokymo turinys ir tokie pat, be jokių nuolaidų, reikalavimai atestatui gauti, kaip ir paprastose bendrojo lavinimo mokyklose. XI-XII klasėse pagal mokinių poreikius galėtų būti ir kitokių profilinių dalykų. Siekiant padėti individualiam mokymuisi, visos mokymo įstaigos privalo sudaryti sąlygas įgyti atestacijas eksternu. Minėtų mokyklų organizavimas turės būti patikslintas nuolatinio (permanentinio) mokymo koncepcijoje.

Bendrojo lavinimo mokykla yra ne pasirengimas gyvenimui, o gana ilgas ir labai svarbus žmogaus gyvenimo tarpinis, turintis įtakos

jo laimei, asmeninei ir pilietinei brandai. Ir mokyklos struktūra, ir pedagoginis procesas turi užtikrinti demokratišką, orų, įdomų ir saugų mokinio gyvenimą mokykloje.

PEDAGOGINIO PROCESO PERTVARKYMAS

Ugdymo turinys - tai tie svarbiausieji kultūros lobiai, kuriuos sistemingai ir nuosekliai perteikia mokykla jaunajai kartai, kad ji gyventų tautos kultūroje. Ugdymo turinio centras yra dvi pagrindinės kategorijos - žmogus ir kultūra. Žmogaus ir kultūros integravimasis vyksta pažįstant kultūrą, išgyvenant jos vertybes, jas puoselėjant bei kuriant.

Dabartinė mokykla yra ne ugdymo, o mokymo įstaiga. Ugdymo turinys tapatinamas su mokymo turiniu, kuris vienpusiškai orientuotas į žinias, mokėjimus ir įgūdžius. Iki šiol, keičiant mokymo turinį, buvo plečiama žinių apimtis, dėstomi nauji dalykai, t.y. eita mokymo ekstensyvinimo keliu. Turinys buvo suskaldytas į atskirus mokymo dalykus, tarp kurių neliko ryšio, jis unifikuotas visos šalies mastu, privalomas visiems mokiniams, niveliuojantis ir kultūrą, ir mokinių skirtybes.

Ugdymo turiniui trūksta tikslingos struktūrinės vienovės: a) jis eklektiškas kultūriniu požiūriu; b) neorganizuotas pagal psichofizinį žmogaus vystymąsi. Toks turinys nebeužtikrina ugdomojo poveikio ir pertvarkytinas iš esmės. Ugdymo turinio pertvarkymas remiasi žmogaus ir kultūros integravimo idėja.

Ugdymo turinio pagrindą sudaro nacionalinė kultūra. Ja remiantis einama į kitų šalių, pasaulio kultūrą. Ugdymo turinyje turi atsispindėti kultūros vientisumas, ryškios sąsajos tarp praeities, dabarties ir ateities. Jis turi supažindinti su pagrindinėmis nacionalinės kultūros sritimis: mokslu, menu, dorove, ūkininkavimo būdais, technika.

Besimokydamas žmogus turi ne tik pažinti kultūrą - ji turi tapti žmogaus savastimi. Todėl ugdymo turinį, be žinių, mokėjimų ir įgūdžių, sudaro vertybinės nuostatos ir veiklos būdai.

Ugdymo turinio vertybinis aspektas - viena iš svarbiausių mokyklos humanizavimo prielaidų. Informaciją perteikti galima ir mechanškai (tą gali padaryti magnetofonas), o vertybes mokinys gali

perimti tik būdamas vidujai aktyvus, vertybiniame santykiyje su objektu, t.y. išgyvenimo būdu.

Tai subtilios pedagogikos, humaniškos ugdomojo ir ugdytojo sąveikos reikalaujantis procesas, kuriame nuo gimtosios kultūros žmogus žengia į visos šalies ir pasaulio kultūrą. Kultūros vertybė gali tapti ugdymo vertybe tik tada, jei ji atitinka mokinio amžiaus, individualių savybių sąlygotą suvokimo pajėgumą. Individualią galima ugdyti tik tomis kultūros vertybėmis, kurios atitinka jo paties subrendimo lygį.

Viena svarbiausių vertybių perdavimo sąlygų yra ugdymo turinio humanizavimas. Nepaprastai didelį vaidmenį asmenybės brandai turi humanitarinės disciplinos, ypač gimtoji kalba. Deramą vietą mokykloje turi turėti menas, istorija, tradicinė liaudies kultūra. Šiems dalykams turi būti skiriama pakankamai mokymo laiko. Humanitarinių disciplinų turinys atnaujinamas iš esmės, atsisakoma racionalistinių jų mokymo tendencijų. Šie mokymo dalykai turi teigti dvasinumą, aukštą dorovę, gerą estetinį skonį.

Pirminė ir būtina žmogaus dvasinio vystymosi sąlyga yra gimtoji kalba. Ji yra svarbiausias tautos ir jos kultūros savitumo požymis, tiesioginė nacionalinės kultūros reiškėja. Mokykloje gimtoji kalba yra visų dalykų mokymo pagrindas ir kartu svarbiausias mokomasis dalykas. Todėl gimtoji kalba turi būti ugdoma ne tik per jai skirtas, bet ir per visų dalykų pamokas. Visose mokyklose būtina įgyvendinti bendrųjų kalbos reikalavimų sistemą.

Vienas iš svarbiausių veiksmų, integruojančių individą į gimtąją kultūrą, yra menas. Mokykloje meninis auklėjimas užima svarbią vietą visose jos pakopose. Taikantis prie amžiaus ypatumų, numatomas ir meno suvokimo ugdymas, ir mokinių meninės kūrybos stimuliavimas. Menas padeda formuoti asmenybei, tiesia tiltą tarp žmonių, atveria vartus į universalias pasaulio kultūros vertybes, per nacionalumą veda į universalumą. Menas - neatskiriamą mokyklos gyvenimo dalis.

Tinkamai bendrauti su kitomis kultūromis ir jų atstovais galima tik mokant svetimų kalbų. Todėl būtina sustiprinti jų dėstymą; bet to, kai kuriose mokyklose reikėtų mokyti antikinių kalbų. Mokyklos galėtų organizuoti fakultatyvus ir plačiau supažindinti su tų kraštų, kurių kalbos mokomasi, istorija, geografija, kultūra (dėstoma atitinkama kalba).

Vertybinė mokinių orientacija formuojasi racionaliai ir laipsniškai suvokiant kultūros praeities, dabarties ir ateities

ryšį. Tam būtina pažintis su savo krašto ir kitų pasaulio tautų istorija, gamta, geografija. Būtinios disciplinos, padedančios mokiniui pažinti ir suvokti save kaip bendruomenės narį (etika, psichologija, kultūros teorija ir istorija ir pan.).

Iš humanizmo pozicijų vertinamas ne tik humanitarinių, bet visų mokymo dalykų turinys.

Gamtos bei tikslieji mokslai - tai ne tik faktų, reiškinių, procesų analizė. Jie atspindi žmonijos ieškojimų ir atradimų procesą, istorinę žmonių ir idėjų dramą, mokslo ir technikos, ekonomikos ir ūkininkavimo poveikį kultūros raidai. Tai priartina mokinių prie globalinių dabarties žmogaus ir gamtos ekologijos problemų.

Pertvarkyta mokykla turi būti veiklos mokykla. Veiklos diapazonas turi būti platus, teikti pažintinės, vertybinės, kūrybinės, praktinės patirties.

Veiklos principas realizuojamas visame ugdymo procese. Vaiko veikla - pagrindinis jo ugdymo ir vystymosi veiksnys.

Siekiant įveikti ugdymo turinio kultūrinį eklektiškumą, būtinas lankstus integravimo ir diferencijavimo ryšys. Tai mokymo medžiagos atrinkimo ir struktūrinimo pamatas.

Integravimo būdus ir formas lemia mokinių amžiaus ypatumai, todėl jie skiriasi kiekvienoje pakopoje, sudarančioje atskirą koncentrą.

Pradžios mokyklai būdingi specifiniai integravimo būdai ir formos. I-II klasėje, remiantis vaiko visuminiu jį supančio pasaulio suvokimu, pateikiamas neskaidomas, apibendrintas vaiko supančios tikrovės, žmonių sentykių, savojo "aš" vaizdas, remiamasi vaiko patirtimi, jį plečiama. Egzistuojanti dalykinė sistema pasaulio vaizdą mokiniui pateikia suskaidytą atskiromis dalimis, kurių 6-10 metų vaikas nepajėgia susieti. Vienas iš integravimo būdų - kompleksinis mokymas. Šioje sistemoje mokymas vyksta ne atskiromis valandomis, skirtomis kuriam nors dalykui, o temomis, potemiais. Temos nagrinėjimas gali užtrukti mokytojo nuožiūra ir turi apimti visas vaiko veiklos sritis: žaidimą, stebėjimą, kalbėjimą, skaitymą, rašymą, skaičiavimą, piešiną, dainavimą ir t.t.

Pagrindinis medžiagos atrankos principas - etnokultūrinis.
Integracijos ašys - tėviškė ir gimtoji kalba.

Ugdymas pradedamas nuo artimiausių vaiko aplinkos daiktų, reiškinių, santykių pažinimo, kartu plečiant ir gilinant vaiko emocinę patirtį, jo dorovines nuostatas bei vertybių suvokimą (temos: "Mama ir tėvelis", "Seneliai", "Mano kiemas", "Mano klasė", "Mūsų laiptinė", "Mano kelias į mokyklą", "Duona" ir kt.).

Šešerių-aštuonerių metų vaikas jau yra įėjęs į tėviškės akiratį, į jos konkrečią erdvę su gimtine ir istorine aplinka, žmonėmis, daiktais, gyviais, su jų vardais ir buvimu. Jo krūtinė pripildyta gimtos vietos vaizdų ir garsų. Tą prisirišimo prie tėviškės žmonių, gamtos aplinkos jausmą mokykla turi branginti ir puoselėti. Tik ji išgyvenęs žmogus gali tapti piliečiu, tik tuo jausmu besiremddama mokykla gali ugdyti ne klajoklį, o mylintį savo kraštą žmogų, jo šeiminką.

Tėviškės pasaulis vaikui yra stipri diferencijuojanti ir integruojanti jėga. Čia išryškėja veikiančios jėgos abipusiškumas. Vaikas jaučia jos veikimą (įspūdžiai, vaizduotės impulsai) ir su ta jėga jis ima veikti ją supantį pasaulį (pažįsta, tyrinėja, keičia, atspindi, pasakoja apie ją, piešia, imituoja ir t.t.), t.y. skleidžiasi jo jėgos: vaizduotė, kūrybiškumas, valia, įpročiai.

Prastas daugelio vaikų gimtosios kalbos mokėjimas ir skurdi, o dažnai ydinga kalbinė aplinka šiandien iškelia dar vieną reikalavimą - remti mokymą antrąja integravimo ašimi - gimtąja kalba. Todėl galima kalbėti ne apie vienašį integravimo principą, o apie dviašį, kuriame pagrindinės ašys viena su kita persipina, sudarydamos audeklą viso mokymo pagrindui.

Tačiau mokymo turinio integravimas negali būti dirbtinis ir visuotinai privalomas. Iš bendro mokymo komplekso gali būti išskiriamos atskiros pamokos mokyti rašyti, skaityti, skaičiuoti ir t.t.

Kompleksinio mokymo sistema reikalauja labai aukštos kvalifikacijos, kūrybiško mokytojo. Mokytojas, jaučiantis, kad jis nepajėgs dirbti pagal šią sistemą, dirba pagal paprastą dalykinę sistemą, tačiau jis turėtų stengtis integruoti dalykus. Galimas ir

kompromisinis variantas - dalinis kompleksiskumas, kai į kompleksą sujungiami tik kai kurie dalykai.

Taikant kompleksinį mokymo būdą, svarbų vaidmenį atlieka meno dalykai, sudarydami, kūrybišką klimatą visam ugdymo procesui. Tačiau kartu susidaro pavojus laikyti estetinį ugdymą antraeiliu, tarsi pagalbinio pažinimo procese. Pavojui išvengti būtina: visais atvejais naudotis tik estetiškai vertingais kūriniais; mokytojas kasdieninėje praktikoje šalia dorovinių, pažintinių uždavinių privalo lygia greta kelti meninio ugdymo uždavinius ir tikslus.

III-IV klasėse numatomi atskiri mokymo dalykai arba jų blokai (lietuvių k., matematika, kraštotyra ir kt.), tačiau jie mokymo procese tarpusavyje persipina, vienas kitą papildo. Kai kurie dalykai gali būti jungiami į kompleksą, pavyzdžiui, dailė ir darbai, skaitymas ir kraštotyra.

Antroje pakopoje pereinama prie tikrovės analitinio pažinimo, prie turinio skaidymo į atskirus mokymo dalykus, o trečioje pakopoje vyrauja problemiskumas, pasaulėžiūros lygmens apibendrinimai, apimantys žmogų, gamtą, visuomenę, įvedami sintetinantys kursai.

Integruojant ugdymo turinį II ir III pakopoje, visi mokymo dalykai grupuojami keliais blokais. Jie galėtų būti šie: 1. Kalbos: a) gimtoji kalba ir literatūra, b) kitos kalbos); 2) Žmogus ir menas; 3. Žmogus ir visuomenė; 4. Žmogus ir gamta; 5. Sveikata ir fizinis ugdymas; 6. Matematika; 7. Žmogus ir darbas. Gimtoji kalba tų blokų tarpe turi ypatingą vietą - jos ugdymas turi būti integruotas į visų dalykų mokymąsi.

Bloką sudaro to paties mokslo atskirų šakų ar gretimų mokslų disciplinos. Pavyzdžiui, bloką "Žmogus ir visuomenė" sudarytų: istorija (pilietinė ir kultūros), visuomenės mokslas, psichologija, etika, bendravimo mokymas, teisės ir politologijos pagrindai.

Kiekvieno bloko mokymo turinys integruojamas, ryškinant tą bloką sudarančių mokslų šakų metodologinius principus, struktūras, jų panašumą ar skirtingumą. Tai padėtų geriau suvokti giminingų mokslų dalykų skirtumus bei esmę, ugdyti mokslinio galvojojimo pradmenis. Tai viena integravimo ašis.

Kitos dvi integravimo ašys eitų per visus dalykus, nepažeisdamos jų struktūros: 1) etinio santykio su pačiu savimi bei pasauliu ir 2) gimtosios kultūros raidos ir jos poreikių visuminis suvokimas.

Blokai derinami vienas su kitu, kad mokiniai susidarytų vientisą, o ne pabirą pasaulio vaizdą, gautų tvirtus materialistinės pasaulėžiūros pagrindus. Numatant atskirų dalykų mokymo laiką, derinamas koncentrinis ir linijinis mokymas.

Plačiai taikomas integravimo principas leidžia įgyvendinti ilgai deklaruotus, bet taip ir neįgyvendintus tarpdalykinius ryšius. Mokinys iš mokyklos turi išsinešti ne pavienių faktų rinkinį, o vientisą pasaulio vaizdą ir supratimą, kur jis gali savo žinias pritaikyti, kam jos reikalingos žmonėms ir jam pačiam.

Ugdymo turinio diferencijavimas. Mokykla gali būti humaniška, atlikti savo ugdomoosius uždavinius tik tuo atveju, jei ji praktiškai, o ne deklaratyviai remsis įgimtomis vaiko galiomis, jas plėtos, sudarys galimybes sėkmingai lavintis skirtingų sugebėjimų, interesų ir polinkių mokiniams. Mokinių fizinės ir intelektualinės galimybės yra skirtingos iš prigimties, ir mokiniai turi būti mokomi pagal savo pajėgas, todėl ugdymo, ypač mokymo, turinys negali būti visiems vienodas. Jis diferencijuojamas ir pagal galimybes individualizuojamas išskiriant mokymo turinio privalomąją ir pasirenkamąją dalį.

Mokymo branduolį sudaro I-XII klasių bendrojo lavinimo turinio minimumas. Tai kalbos ir visuomeniškai reikšmingų pagrindinių žinių, mokėjimų ir įgūdžių, veiklos būdų minimumas, duodantis galimybę mokytis toliau ir tapti savo tautos kultūros dalyviu.

Bendrojo lavinimo branduolys privalomas visiems mokiniams. Jį nustato ir tvirtina Respublikos švietimo organai, orientuodamiesi į pasaulinį švietimo lygį.

Antras privalomosios dalies elementas yra ugdymo turinio šakos. Tai diferencijuoto mokymo XI-XII klasėse kryptys, kurias mokiniai renkasi pagal savo polinkius, interesus ir sugebėjimus.

Be branduolio (A) ir šakos privalomųjų dalykų (B), mokinys privalo dar pasirinkti tam tikrą skaičių mokymo dalykų. Jie gali būti profilineiai (pvz., humanitarinės šakos vokiečių kalbos profilio mokinys renkasi dar kitą kalbą) arba neprofiliniai (jis renkasi automobilizmą, stenografiją ir pan.). Respublikos švietimo organai nustato minimalų pasirenkamųjų dalykų skaičių, kad mokinys galėtų gauti atestatą. Už papildomai pasirinktus dalykus mokinys galėtų turėti pirmenybę, stodamas į aukštąją mokyklą.

Fakultatyvai (D). Jų pasirinkimas neprivalomas, mokinys juos renkasi savo nuožiūra.

Tokia mokymo turinio struktūra sudaro sąlygas mokiniui pasirinkti mokymo turinį pagal savo individualias savybes, specialiuosius gabumus ir tuo išryškinti asmenybės unikalumą, sudaro tinkamo pasirinkimo galimybę ir saviraiškos prielaidas.

Elementarus mokymo diferencijavimas pagal mokinių interesus gali būti pradedamas nuo VII klasės. VII-VIII klasėse mokoma privalomųjų dalykų ir įvedami fakultatyvai. Nuo IX klasės privalomieji dalykai sudaro maždaug 74-80 % mokymo turinio, likusieji - pasirenkamieji dalykai ir vienas - sustiprinto mokymo dalykas. Vėliau privalomoji dalis nuosekliai mažinama.

Mokymo proceso pertvarkymas. Iki šiol mokymas traktuojamas siaurai, tik kaip žinių, mokėjimų ir įgūdžių perteikimo procesas. Ši mokymo traktuotė suprimityvino ir patį mokymo proceso organizavimą. Mokykla moko mokytis, įvairiais būdais kaupti žinias ir taikyti įvairiose gyvenimo situacijose. Mokymo procesas - ne ritualas. Metodai, būdai vertingi, jei jie skatina natūralų mokinių norą pažinti, tyrinėti, formuoja vertybinį požiūrį, skatina savarankiškumą ir kūrybiškumą. Mokykla seniai nebėra vienintelis žinių šaltinis. Daugelis žinių įgyjamos įvairiais kitais būdais (spauda, televizija, radijas ir kt.) savarankiškai. Mokykla turėtų padėti jas permąstyti, interiorizuoti, kad jos taptų mokinio savastimi ir pagrindu naujoms žinioms.

Unikali kiekvieno mokinio žinių įsisavinimo patirtis neleidžia iš anksto tiksliai numatyti ir planuoti jo mokymosi rezultatų. Žinių integracija stimuliuojama keliant problemas, skiriant užduotis, kurias atliekant reikia panaudoti jau turimas žinias, mokėjimus ir įgūdžius.

Šiuo metu mokykloje vyrauja pateikiamojo -reprodukcinio mokymo kryptis. Mokinys turi išiminti tam tikrą informacijos kiekį. Mokantis labiausiai apkraunama mokinio atmintis, "badauja" mąstymas ir emocijos. Prie tokio mokymo stiliaus gerai prisitaiko tik turintys gerą atmintį mokiniai. Kito psichinio tipo vaikai gana dažnai nesugeba prisitaikyti ir ima atsilikti. Visiškai šios mokymo krypties negalima paneigti, tačiau, visapusiškai vyraudamas, toks mokymas slopina mokinių aktyvumą, nerengia savarankiškam lavinimuisi. Tai prieštarauja veiklos principui. Todėl lygiateisiais tampa kiti mokymo būdai - probleminis veiklinamasis, išgyvenamasis. Sudaromos galimybės kelti ir spręsti problemas, ne tik pažin-

ti, bet ir susiformuoti individualų emocinį santykį su vertybėmis.

Visas mokymas grindžiamas pedagogine mokytojo ir mokinio sąveika. Mokinys nėra pedagoginio poveikio objektas, o lygiatei-
sis pedagoginės sąveikos narys. Kiekvienas mokytojas ir mokinys
- nepakartojami. Diktatas, autoritariškumas keičiamas bendradar-
biavimu. Tik bendromis pastangomis, pasitikėdami vienas kitu, jie
gali artėti prie siekiamo tikslo. Prievarta destruktivškai veikia
ir mokinį, ir mokytoją.

Baimė slopina mokymosi motyvaciją, kūrybiškumą. Mokinys ne-
turi bijoti suklypti - iš klaidų mokomasi.

Veiklos organizavimo būdus mokytojas pasirenka laisvai. Deri-
namas individualus ir grupinis, savarankiškas ir mokytojo vado-
vaujamas, klasės ir namų darbas. Praktikuojamos įvairios moky-
mo formos: pamoka, seminaras, disputas, ekskursija, tarpmokyklinė
paskaita, konsultacija ir kt. Glaudžiai siejama pamokinis ir nepa-
mokinis darbas. Mokymo technologija priklauso ir nuo mokymo bazės
(skaičiavimo technika, videotechnika, kompiuteriai, spaudos daugi-
nimo aparatai ir t.t.).

Pamokos vyksta ne tik klasėje, pedagoginiu požiūriu tikslin-
guose kabinetuose, bet ir skaityklose, dirbtuvėse, gamtoje, muzie-
juose, parodų salėse - visur, kur galima sudaryti sąlygas savaran-
kiškai ir kūrybiškai dirbti.

Pedagoginės sąveikos požiūriu reikia keisti mokinių darbo
vertinimo ir kontrolės sistemą. Mokymo procese nėra galimybės
kontroliuoti ir apibūdinti visus esminius mokymosi rezultatus.
Kontroliuojant ir vertinant tik kai kuriuos rezultatus (pvz., fak-
tų ir dėsningumą įsiminimą), galima nuslopinti (tai dažnai ir
atsitinka) mokinio tikrą norą mokytis, o mokytojo - tikrą norą mo-
kyti.

Mokinio asmenybę ugdo toks vertinimas, kuris leidžia mokiniui
dabarties rezultatus lyginti su savo ankstesniais rezultatais. Ver-
tinimas turi turėti informacinę reikšmę pačiam mokiniui, per daž-
nas vertinimas gali tapti kliūtimi. Reikia taikyti įvairią ir lanks-
čią laiko ir formų požiūriu vertinimo sistemą (balai, įskaitos,

vertinimas už temos įsisavinimą ir kt.). Kad turėtų galimybę sėkmingai mokytis skirtingų sugebėjimų vaikai, mokymas diferencijuojamas.

Doroviniu požiūriu mokykla neturėtų toleruoti nereikalingo diferencijavimo į gabiuosius ir atsiliekančiuosius. Neryškaus suletinto protinio vystymosi vaikas geriau mokysis kartu su visais. Mokymą diferencijuoti įvairių lygių programomis, mokiniams suteikiant defektologo ir psichologo pagalbą. Į specialiąsias mokyklas ar klases nukreipiami mokiniai su aiškiais psichiniais defektais.

Kilnius pamokos ugdymo tikslus mokykla galės pasiekti tik tada, jei dirbs aukštos kvalifikacijos, išmintingi, kūrybiški, dvasiškai turtingi ir dori pedagogai.

Mokytojų darbo negalima reglamentuoti iš viršaus. Kokiais kriterijais besivadovautume, vis tiek šituo ribotume mokytojo misiją.

Mokytojų rengimas. Mokyklos reforma neįmanoma nereformavus mokytojų rengimo. Ligi šiol dirbantys ir būsimieji mokytojai gaudavo maža žinių apie savo krašto istoriją ir kultūrą (kartu ir apie Lietuvos pedagogikos istoriją). Tų žinių stoką reikia skubiai likviduoti papildomais kursais, paskaitomis ir leidiniais. Mokytojų rengimas turi būti modernizuotas, suorientuotas į pasaulinį standartą: geras teorinis parengimas, šiuolaikiška eksperimentinė ir praktikos bazė studentams, dėstytojai ir studentai aprūpinti pagrindine pasaulinės pedagogikos bei psichologijos mokslų informacija. Būsimasis pedagogas turi mokėti bent dvi svetimias kalbas, kad galėtų naudotis aktualia literatūra. Būtina skatinti ir ugdyti kūrybiinę, originalią teorinę ir praktinę pedagoginę mintį.

Iš esmės reikia pergaltvoti būsimųjų mokytojų atrankos būdus ir kvalifikacijos kėlimo sistemą, kad ji diegtų progresyvias ir įvairias idėjas. Mokytojų rengimo, jų profesinio tobulinimo ir perkvalifikavimo grandis yra ypač svarbi, siekiant įgyvendinti tautinės mokyklos idėją. Todėl ši problema turi būti iš esmės pergaltvota ir aptarta artimiausioje ateityje.

Vidurinė bendrojo lavinimo mokykla - tik vienas švietimo sistemos etapas. Kad žmogus galėtų adaptuotis prie greitai besikeičian-

čios tikrovės, pertvarkoma švietimo sistema grindžiama permanentinio mokymosi idėja.

Visas gyvenimas turi įtvirtinti išsilavinimo būtinybę ir vertę, tik tada žmogus nusiteikęs mokytis mažne visą gyvenimą, o švietimo sistema privalo suteikti tokią galimybę visuose žmogaus gyvenimo etapuose.

Kiekvienam norinčiajam turi būti sudarytos sąlygos tobulintis, įgyti papildomą išsimokslinimą, persikvalifikuoti.

Auklėjimo procesas. Auklėjimas ir mokymas - tai dvi to paties vieningo proceso - ugdymo - pusės. Mokyklos darbo prasmė yra vaiko individualybės plėtra, o tikslas - padėti pamatus asmenybės ugdymuisi. Laisvas ir savarankiškas asmuo per savo individualybės plėtrą tampa asmenybe, ugdoma paties subjekto pastangomis, sąmoningai, visą gyvenimą.

Žmogaus pripažinimas aukščiausia vertybe yra viso mokyklos auklėjamojo darbo išeities taškas.

Aplė asmenybės brendimą mokykloje galima kalbėti tik tuo atveju, kai ugdomas tvirtus dorovinius įsitikinimus ir pozityvią gyvenimo poziciją turintis žmogus. Todėl viso auklėjamojo proceso šerdimi tampa dorovinis auklėjimas, kurio tikslas - ugdyti dorovines nuostatas, jas suprantant kaip visumą žmogaus santykių su savimi, su kitu žmogumi, visuomene, darbu, gamta, kultūrinėmis vertybėmis. Dorovė yra nacionali savo esme kaip kultūros, kurioje atsispindi visuotinis bendražmogiškų vertybių turinys, dalis. Visomis dorovinio auklėjimo priemonėmis siekiama išugdyti žmogų žmoguje. Dorovinio auklėjimo procese plėtojama žmogaus esmė; žadinamos dvasios galios, atsakoma į esminius būties klausimus, ugdomas visuomeniškumas.

Pilnavertės asmenybės ugdymuisi didelę reikšmę turi dorovinio idealo formavimas. Turintis dorovinį idealą mokinys iš auklėjimo objekto tampa auklėjimo subjektu, pats ima save ugdyti, tobulinti pagal susikurtą idealą.

Dorovinė kultūra atspindi aukščiausią dorovės funkcionavimo lygį, pasireiškiantį vidinio gyvenimo ir santykių su aplinka harmonija, emocijų, valios ir sveiko proto derme. Jos esmė ir turinį

nusako žmoniškumas, pasireiškiantis tarpusavio santykiuose kaip pagarba, pagalba, jautrumas, kito asmenybės orumo pripažinimas, tolerancija, nepakantumas viskam, kas nežmoniška.

Dorovinės vertybės įsisavinamos visuomeniškai vertingos veiklos procese, objektyvias vertybes projektuojant į asmeninį veiklos prasmingumą. Visa mokykloje organizuojama veikla turi būti prasminga ir reikšminga konkrečiam mokiniui. Mokykla užtikrina mokinių dalyvavimo įvairioje veikloje savanoriškumą, remia organizacijų įvairovę, taip pat toleruoja teisę nepriklausyti jokiai organizacijai ar būreliui, būti savo laisvalaikio šeimininku.

Moksleivių savarankiškumui, kūrybingumui bei iniciatyvai plėtotis sąlygas sudaro mokykla, tvarkoma savivaldos pagrindais.

Pertvarkytoje mokykloje normatyvinis elgesio reguliavimas turi užleisti vietą vertybiniam. Nuo išorinio elgesio reguliavimo pereinama prie savireguliacijos. Auklėjimas organizuojamas atsižvelgiant į amžiaus tarpsnių psichologinius ypatumus ir grindžiamas saviuokla. Mokyklos, kaip auklėjimo institucijos, funkcija - skatinti moksleivių saviuoklą. Saviuoklos pagrindas yra savimonė - ne tik kaip savo individualybės suvokimas ir santykis su pačiu savimi, bet ir kaip savo vietos socialinių ryšių sistemoje atradimas, santykio su socialinėmis vertybėmis įsisąmoninimas.

Iš esmės peržiūrėtina vaikų kolektyvo reikėmė asmenybės ugdyme. Iki šiol visuotinai deklaruotas kolektyvinio auklėjimo principas buvo suvokiamas paviršutiniškai, tai sąlygojo dviveidės dorovės arba geriausiu atveju neįsisąmoninto konformizmo ugdymą.

Kolektyviškumo ugdymas sietinas su vaiko unikalaus individualumo atskleidimu, o ne jo slopinimu kolektyvinio standarto varden. Šis procesas grindžiamas vaiko amžiaus tarpsnių psichologiniais ypatumais, nuosekliai einant nuo bendravimo su kitu žmogumi patirties prie bendravimo grupėje žmonių. Tokia patirtis, grupei tampant kolektyvu, įgauna kolektyviškumo pobūdį.

Auklėjimo procesas grindžiamas pedagoginės sąveikos principu, kuris mokytojo ir moksleivio normatyvinius santykius keičia vertybiniais, užtikrina pedagogo ir vaiko tarpusavio supratimą ir pasitikėjimą.

Auklėjimo proceso bendrojo lavinimo mokykloje pertvarkymas iškelia pedagogo kaip asmenybės problemą. Tik aukštos dorovinės dvasinės kultūros mokytojas, persiėmęs tautos kultūros patyrimu, gali sėkmingai auklėti vaikus.

Auklėjamasis procesas mokykloje grindžiamas nacionalinės kultūros patirtimi. Mokykla ugdo vaiką kaip sąmoningą savo tautos, savo krašto pilietį, tautos kultūros, jos papročių, tradicijų perėmėją ir kūrybingą tęsėją.

Darbinis ugdymas. Vidurinė bendrojo lavinimo mokykla profesijai nerengia. Darbų mokoma specialiai pamokose, užklasinėje veikloje.

Darbas mokykloje - tai ir intelektualinė, ir fizinė tikslinga, sąmoninga, įvairiapusė veikla, pasižyminti asmeniniu bei socialiniu reikšmingumu, išbaigtumu ir naudingumu rezultatu.

Darbinis ugdymas grindžiamas: darbinio auklėjimo ir mokymo sistemingumu ir perimamumu, nacionaline darbo kultūra ir tradicijomis.

Vadovaujantis politechninio lavinimo principu, teikiama bendriausių žinių apie gamybos organizavimą, technologiją, darbo jėgos poreikius, rengiama savarankiškai rinktis profesiją. Darbų mokymo turinys ir formos diferencijuojamos pagal mokinių amžių, lytį, interesus. Atsižvelgiama į vietovės socialinio ir ekonominio vystymosi poreikius ir ypatybes. Darbinis mokymas siejamas su profesiniu orientavimu.

Pradinėse klasėse mokoma elementariausių rankų darbų, konstravimo, modeliavimo, savitarnos, savitvarkos, darbo kultūros, racionaliai mokytis ir lavintis.

Pagrindinėje mokykloje darbų mokymas yra politechninis, orientuotas estetiškai, praktiškai ir profesiskai. Mokiniai įgyja techninių, buitines, žemės ūkio darbų pagrindinius įgūdžius ir mokėjimus. Remiasi tautinėmis darbų tradicijomis, skatinami suprasti ir pajusti gerai ir gražiai atlikto darbo prasmę. Mokykla, atsižvelgdama į mokinių, jų tėvų pageidavimus, vietos sąlygas, savarankiškai pasirenka darbų mokymo programas, jas papildo ir keičia.

III pakopoje (XI-XII klasėse) gali būti šios darbinio ugdymo kryptys: 1) politechninė (tęsiamas techninių, buities, žemės ūkio darbų, liaudies meno verslų ir pan. mokymas); 2) integruota, su diferencijuoto mokymo šakų turiniu.

Pamokas papildo darbų fakultatyvai, darbinio profilio būreliai, profesiniai kursai, kita užklasinė veikla. Moksleiviai atlieka darbų praktiką arba dirba individualiai su tėvais, įsidarbina darželiuose, ligoninėse, kooperatyvuose ir pan.

Visuomenei naudingą darbą, atsižvelgiant į moksleivių interesus ir specialių mokyklų, būrelių, klubų ir kitų užmokyklinių įstaigų lankymą bei mokyklos galimybes ir socialinės-ekonominės aplinkos poreikius, organizuoja mokyklos pedagogų taryba kartu su mokinių organizacijomis.

Moksleivių profesinis orientavimas. Profesiniam orientavimui būtina gražinti jo tikrąją prasmę - tai jokia būdu ne mokinių nukreipimas mokytis vienos ar kitos profesijos. Reformuotoje mokykloje profesiskai orientuojant mokinius reikėtų:

1. Skatinti mokinį pažinti save per visų dalykų pamokas ir popamokinę veiklą, aiškintis savo polinkius, interesus, gebėjimus.
2. Sudaryti sąlygas atsiskleisti individualybei, ugdyti asmenybei, žadinti norą tobulėti, šviestis, ieškoti tolesnės veiklos krypties (mokymasis, profesijos pasirinkimas).
3. Analizuojant konkrečią patirtį, stebint gyvenimą, siekiant teorinių žinių, ieškoti tos veiklos sferos (mokslinės, meninės, praktinės), kuri leistų visiškai atsiskleisti asmens gebėjimams.
4. Sudaryti sąlygas mokiniams išbandyti savo gebėjimus, praktinius įgūdžius įvairiose srityse (švietimo, ugdymo, aptarnavimo įstaigose, gamybos įmonėse ir t.t.).
5. Ugdyti mokinius, formuojant vertybines nuostatas, dorovines pozicijas, pareigos ir atsakomybės jausmai, tautai jausmus.
6. Supažindinti mokinius su Respublikos kultūra, liaudies ūkiu, jo perspektyvomis, poreikiais, problemomis; formuoti sąmoningą mokinio norą būti reikalingam ir naudingam.

Sveikata, fizinis ugdymas. Mokyklos humanizavimas turi ap-
 répti žmogaus ne vien dvasinę, bet ir fizinę sferą, saugoti ir
 stiprinti augančios kartos sveikatą. Tai būtina sąlyga, kuriant
 tautos gerovę. Tuo tarpu bendras socialinis abejingumas formavo
 mokyklos ir šeimos šaltumą augančios kartos sveikatai. Neretai
 vaikai luošinami amoraliai gyvenančių tėvų. Dažnai ir patys tė-
 vai iš prigimties yra fiziškai ir psichiškai nėsveiki. Sveikatą
 alina daugelis ekologinių veiksnių (užterštas maistas, oras).
 Per mažai rūpinamasi moksleivių sveikata ir dabartinėje mokyklo-
 je. Iš klasės į klasę gausėja sergančių vaikų (ypač sergančių lė-
 tinėmis neinfekcinėmis ligomis bei turinčių įvairių sveikatos su-
 trikimų), prastėja protinis darbingumas, fizinis pajėgumas. Pras-
 ta sveikata, įvairios ligos trukdo pasirinkti norimą profesiją,
 neleidžia iki galo realizuoti kūrybines potencijas. Tai jokiais
 kriterijais nepamatuojami praradimai tautai.

Moksleivių sveikatąalina daugelis mokyklinių veiksnių. Rim-
 ta priežastis yra neatitinkantis jų funkcinių išgalių mokymo tu-
 rinys, lemiantis pernelyg didelį protinį krūvį, neracionalus dar-
 bo dienos (iki 11 valandų) ir savaitės mokymosi krūvis. Iki šiol
 pedagogika per daug buvo orientuota į mokomuosius dalykus, siek-
 ti kuo daugiau žinių (žinių kultas), neretai buvo užmirštamasis vai-
 kas ir jo organizmo funkcinės galimybės.

Sveikata prastėja dėl moksleivių judėjimo stokos, neraciona-
 lios mitybos, dažno higienos ir sanitarijos reikalavimų bei svei-
 ko gyvenimo būdo ignoravimo. Neretai prasta materialinė mokymo
 bazė, netinkamos patalpos, žalinga kabinetinė sistema sudaro blo-
 gas darbo ir poilsio sąlygas, žemina sanitarinę kultūrą.

Per mažai mokykla gauna paramos iš medicinos darbuotojų.
 Iki šiol taikytos moksleivių medicininės priežiūros formos ne-
 patenkina mokyklos poreikių. Neapibrėžta mokyklos gydytojo kom-
 petencija, darbo daugiakryptingumas, veiklos dubliavimas maži-
 na atsakomybę už vaiko sveikatą.

Šie reikalai tapo valstybinės reikšmės problema. Reformuo-
 ta mokykla turi būti atidi, rūpestinga ir gailėstinga. Kuriamas
 tokia moksleivių veiklos sistema, kuri padėtų harmoningai vysty-

tis, užsigrūdinti, ne tik teusotų, bet ir stiprintų psichinę ir somatinę sveikatą. Pirmiausia mažinamas iki higieninių normų mokymo krūvis visose mokymo pakopose, tobulinamas darbo ir poilsio režimas, siekiama laikytis psichohigienos ir psichoprofilaktikos. Palaipsniui pereinama prie penkių dienų darbo savaitės. Reorganizuojamas mokymo ir auklėjimo procesas pradinėje pakopoje, atsižvelgiant į to amžiaus vaikų adaptacijos sunkumus, laipsnišką perėjimą nuo žaidimo į darbinę veiklą, sudaromos sąlygos nesubrendusiems mokyklai vaikams adaptuotis ir plėtoti atsilikusias organizmo funkcijas. Mokykloje siekiama aukštos sanitarinės kultūros. Gerinamas mokytojų ir moksleivių higieninis išprusimas, siekiama, kad higieniniai įgūdžiai ir medicinos žinios taptų jų savastimi. Tai didele dalimi lems tautos kultūrinio lygio kilimą. Respublikos sveikatos apsaugos tarnyba turi teikti konkrečią praktinę paramą ir konkrečiam moksleiviui, ir mokyklai.

Itin svarbi sveikatos stiprinimo funkcija tenka fizinio lavinimo pamokai.

Dabartinėje mokykloje per mažai rūpinamasi fiziniu mokinių lavinimu, ypač tokia gyvybiškai svarbia jo kryptimi, kaip sveikatos stiprinimas, sveikos gyvenšenos ugdymas. Fiziniam lavinimui turi būti gražinta jo tikroji reikšmė ir paskirtis. Jis turėtų būti svarbiausias sveikatos, kūno grožio ir jėgos, grakštumo šaltinis, formuoti vertybines kūno kultūros orientacijas, ugdyti dvasingumą, dorovingumą, estetinį skonį. Šios idėjos šiandien gerokai užmirštos. (Įvestina, pavyzdžiui, ritminė gimnastika, choreografija, žaidimų metu ugdytini etiniai bendravimo pagrindai.)

Įvairios, bet primygtinai siūlomos kūno kultūros formos pagimdė vienpusišką orientaciją į sportą, paradinius užklasinius ir užmokyklinius renginius, užimtumo procentomaniją, smarkiai pakenkė fizinių pratybų kokybei, pakirto gyvybiškai svarbų kasdieninio mankštinimosi poreikį, dėmesį silpniems ir negaluojuantiems vaikams.

Medicinos, higienos žinių ir įgūdžių formavimas yra svarbi integruoto ugdymo dalis. Atskirų dalykų (fizinio lavinimo, aplinkos pažinimo, anatomijos, fiziologijos ir higienos, biologijos) mokymo turinys papildomas žiniomis apie žmogų kaip gamtos dalį, sveikatos apsaugos ir pirmosios pagalbos žiniomis. Siekiama pa-

žadinti norą būti sveikesniems ir žvaulesniems, skatinamas judėjimo džiaugsmas. Sudaromos sąlygos augančiam vaikui patenkinti biologinį judėjimo poreikį, išlaikomas UNESCO rekomenduotas protinės ir fizinės veiklos santykis (fizinė veikla turi sudaryti 1/6 - 1/3 protinės veiklos).

Pamoka lieka viena iš pagrindinių fizinio lavinimo formų. Kad stiprėtų mokinių sveikata, jų fizinės išgalės, didėtų darbingumas, mažėtų protinė apkrova, susiformuotų poreikis mankštintis, reikia išnaudoti kiekvieną palankią judėjimui situaciją (judrios pertraukėlės, pertraukos tarp pamokų lauke).

I-II klasėse, ypač mokant kompleksiskai, aktyviam judėjimui (liaudies ir sporto žaidimai, ritmika, gimnastika, šokiai ir pan.) kasdien turi būti skiriama bent po valandą; nuo III klasės - ne mažiau kaip trys savaitinės fizinio lavinimo pamokos. Per pamokas nesivaikoma kiekybinių fizinio rengimo rodiklių, jos labiau kreipiamos sveikatos, auklėjamąja linkme, atsisakoma griežtų ir visiems mokiniams vienodų normų bei reikalavimų.

Fizinis moksleivių lavinimas organizuojamas pagal medikų rekomendacijas. Jis labiau humanizuojamas ir diferencijuojamas, atsižvelgiant į kiekvieno pajėgumą. Šalinami įgrišę fizinio lavinimo metodikos standartai, skatinamas mokinių kūrybiškumas. Patikslinama ir aiškiau apibrėžiama fizinio lavinimo vieta.

Realizuojama sąveika su kitomis mokymo disciplinomis, sportu, profesiniu bei kariniu rengimu. Iš esmės pertvarkomas turinys, numatomos diferencijavimo kryptys, skatinama priemonių ir metodikų įvairovė.

Ne pamokų metu mokiniai sportuoja ir mankštinaisi pagal savo pomėgius. Skatinamas individualus ir grupinis savarankiškas mankštėjimas.

Svarbus socialinis ir pedagoginis uždavinys - parengti kompleksinę mokinių sveikatos stiprinimo, jų fizinės raidos, sveiko ir turiningo gyvenimo būdo ugdymo programą.

Mokyklos valdymas, finansavimas, materialinė bazė. Pagrindinės Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pertvarkymo kryptys yra demokratizavimas ir decentralizavimas. Joms įgyvendinti būtinas Respublikos švietimo suverenitetas. Lietuvos švietimo savarankiškumas įteisintinas Respublikos Konstitucijoje.

Švietimo, o kartu ir bendrojo lavinimo mokyklos pertvarkymui įteisinti būtina priimti savarankiškai parengtą naują švietimo įstatymą.

Demokratizuojant ir decentralizuojant švietimą, reorganizuojamas švietimo valstybinio valdymo aparatas, peržiūrimos jo funkcijos, pagal galimybes iš aukštesnių pakopų švietimo įstaigų perduodama teisė vykdytojams savarankiškai spręsti švietimo klausimus. Aukštesniame lygyje sprendžiama tik tai, ko negalima išspręsti žemesniame. Tik numačius visų pakopų švietimo įstaigų funkcijas, ieškoma optimalių struktūrų, suformuojami padaliniai, nustatomos pareigos.

Visų pakopų švietimo įstaigų vadovai renkami, valdymo procesas viešas. Svarbesni klausimai sprendžiami kolegialiai su pedagogais, tėvais, mokiniais. Administraciniai subordinacijos metodai keičiami koordinacija, lygiaverčių partnerių bendravimu. Atsižvelgiant į vietos sąlygas, steigiami visuomeninio valdymo organai, jiems suteikiamas atitinkamas statusas. Stiprinamas pedagogų tarybos, vienijančios visus pedagogus, turinčios galias ir gražias tradicijas, vaidmuo.

Švietimo valdymo funkcijas respublikoje vykdo Lietuvos TSR liaudies švietimo ministerija. Didinamas žemesnių pakopų švietimo įstaigų savarankiškumas ir atsakomybė. Sudaromos sąlygos mokyklos kolektyvui realizuoti savivaldos principą, tapti demokratišku, nuolat besivystančiu socialiniu institutu. Mokyklos savivalda visų pirma turi tarnauti mokinio asmenybės, demokratijos tradicijų ugdymui.

Lėšos, sunaudotos švietimui, atsiperka kelėmiopai. Visuomenės narių išsilavinimo ir kvalifikacijos augimas yra mokslinės-techninės pažangos, aukštesnio darbo našumo prielaida. Tai savo ruožtu didina nacionalines pajamas, spartina valstybės socialinę ir ekonominę raidą.

Iki šiol švietimo indėlis į visų visuomenės gyvenimo sferų plėtojimą nebuvo tinkamai vertinamas. Per pastaruosius 30 metų Tarybų Sąjungoje nacionalinių pajamų, skiriamų švietimui, dalis sumažėjo nuo 10 % iki 7,2 %¹. Pagal biudžetinių asignavimų bendrojo lavinimo mokyklai apimtį TSRS atsilieka nuo aukštą kultūros ir gamybos lygį pasiekusių šalių. Antai 1985 m. valstybinės lėšos vieno mokinio išlaidoms šalies bendrojo lavinimo mokyklose buvo 239 rubliai, o Didžiosios Britanijos mokyklose - 2225 doleriai².

1 Концепция общего среднего образования /Проект/ // Учительская газета, 23 августа 1988 г.

2 Образование в СССР. Статистический сборник. - М., 1988, с. 60, 61.

Kaip nusakyta šioje tautinės mokyklos koncepcijoje, bendrojo lavinimo mokykloje būtina ugdyti mąstantį ir kuriantį žmogų, kuris siekia save išreikšti, tobulinti, suinteresuotą gimtojo krašto kultūrinės, socialinės, ekonominės raidos pažanga, demokratijos plėtojimu. Tokį žmogų turi išugdyti bendrojo lavinimo mokykla, visa švietimo sistema. Tačiau tai įmanoma sudarius tinkamas ekonomines sąlygas.

Pagrindinis bendrojo lavinimo mokyklos finansavimo šaltinis, kaip ir iki šiol, turi būti biudžeto lėšos, tik žymiai didesnės. Pagal lėšas, skirtas vienam mokiniui, reikėtų laipsniškai artėti prie kitų išsivysčiusių šalių lygio.

Papildomam bendrojo lavinimo mokyklos finansavimui turi būti skiriami papildomi biudžetiniai asignavimai, sudaromas mokyklos fondas. Jis formuotinas iš tokių pagrindinių šaltinių: bazinių ir kitų įmonių, susivienijimų, ūkių, kooperatyvų skiriamų lėšų; visuomeninių organizacijų indėlių; tėvų ir kitų piliečių savanoriškų įnašų; lėšų, gautų už mokyklos teikiamas apmokamas paslaugas (nuomojamas mokyklos patalpas, įrengimus, inventorių ir kt.); lėšų, gautų už pačios mokyklos ūkinę veiklą (jei mokykla tokia veikla užsiima).

Respublika švietimo finansavimo ir materialinio aprūpinimo klausimus sprendžia savarankiškai; rengia finansinius ir kitus normatyvus, nustato finansavimo ir materialinio aprūpinimo tvarką. Didinamas visų pakopų švietimo įstaigų finansinis savarankiškumas.

Bendrojo lavinimo mokykla savo nuožiūra sudaro biudžetinių asignavimų sąmatą ir ją disponuoja; formuoja mokyklos fondą ir jį savarankiškai naudoja; mokes fondo ribose nustato reikalingo administracinio-ūkinio personalo skaičių; įgyvendina veiksmingesnę diferencijuoto pedagogų ir kitų darbuotojų darbo apmokėjimo tvarką. Pedagogų darbo apmokėjimas visų pirma siejamas su kvalifikacijos lygiu.

Buhalterinė apskaita atliekama: pačioje mokykloje, kartu su kitomis mokyklomis, įstaigomis, organizacijomis; per centralizuotą rajono (miesto) buhalteriją.

Neįmanoma pertvarkyti mokyklos, nepagerinus mokymo materialinės bazės. Dabartinis mokymo ir auklėjimo proceso materialinis aprūpinimas menkas. Lėtai statomos naujos mokyklos. Daugėja, ypač miestuose, mokinių, besimokančių antroje pamainoje. Nors kabinetinė sistema ir padeda spręsti patalpų stygių, sudaro sąlygas racionaliau naudoti vaizdines bei technines mokymo priemones, tačiau sukelia kitas sunkiai sprendžiamas problemas. Kabinetinės sistemos sąlygomis nelengva pritaikyti stalus prie mokinių ūgio, mokiniai per pertraukas negali pailsėti, pabūti gryname ore, nes reikia skubėti į kitą kabinetą. Tai kenkia ir fizinei, ir psichinei vaikų sveikatai: atsiranda neurozės, stuburo iškyppimai, trumparegystė ir kitos ligos. Kabinetinė sistema trukdo ugdyti kultūringo bendravimo įgūdžius, atsakomybės, šeiminingo jausmą. Todėl pertvarkant mokyklą priklausomai nuo vietos sąlygų kabinetinės sistemos atsisakoma, paliekami tik kai kurie kabinetai. Kokius gerai įrengtus kabinetus turėti mokykloje, nusprendžia mokyklos kolektyvas.

Norint sugrįžti iš kabinetų į klases, sumažinti jose mokinių skaičių, reikės ir naujų mokyklų. Pastaraisiais dešimtmečiais respublikinio pavaldumo miestuose ir rajonų centruose buvo statomos didesnės nei 1000 vietų vidurinės mokyklos. Jose sunku atlikti valdymo funkcijas, sukurti ir palaikyti gerą darbo atmosferą, pažinti kiekvieną vaiką, sudaryti palankias sąlygas mokinių bendravimui. Todėl tikslinga statyti ne didesnes nei 500-700 vietų mokyklas. Pradinė mokykla ir kitų pakopų mokykla gali egzistuoti kaip du savarankiški administraciniai vienetai, turėti atskirus pastatus, kuriuose būtų visos mokymo ir auklėjimo procesui reikalingos patalpos. Jau dabar reikia nutraukti gigantiškų mokyklų projektavimą ir statybą. Vietoje tokios vienos mokyklos statyti dvi savarankiškas mokyklas. Reikalingi įvairūs mokyklų projektai, daugiau mokyklų statyti pagal individualius projektus. Mokyklas projektuoti atsižvelgiant į vietovės pedagoginius, kultūrinius, socialinius poreikius, į mokymo-auklėjimo proceso tautinėje mokykloje ypatumus, tarp jų į mokymo diferencijavimą, mokinių skaičių klasėse.

Sudaryti materialines ir kitas sąlygas ritmingam tiek einamajam, tiek kapitaliniam liaudies švietimo objektų remontui, išlaisvinant nuo šių rūpesčių mokyklų vadovus ir paliekant jiems (sudarius tam sąlygas) tik mokyklų eksploatacinę priežiūrą.

Įgyvendinant tautinės mokyklos koncepciją, organizuotina jos reikalavimus atitinkančių kokybiškų mokyklinių baldų, vaizdinių bei techninių mokymo priemonių gamyba. Būtina sukurti patikimą mokyklų aprūpinimo įrengimais, įrankiais, medžiagomis, mokymo priemonėmis, dauginimo aparatūra sistemą. Sudarius sąlygas aukštos kvalifikacijos darbuotojams mokėti tinkamus atlyginimus, apsirūpinti detalėmis ir kt., rajonuose (miestuose) steigti mokymo įrengimų, įrankių, techninių mokymo priemonių remonto specializuotas tarnybas.

Visų ministerijų ir žinybų ūkinė ir finansinė veikla, susijusi su švietimu, turi būti koordinuojama Respublikos vyriausybės.

M. Karčiauskienė,
E. Marcelionienė

KODĖL RENKAMĖS KOMPLEKSNĮ MOKYMĄ?

Šiandieną pradžios mokykloje egzistuojančią mokymo sistemą galima palyginti su kelėtu takų, bėgančių nuo vieno lauko krašto (nuo nežinojimo, nemokėjimo) link kito lauko krašto (link žinojimo, mokėjimo). Kiekvienas mokymo dalykas turi atskirą taką, ir tie takai beveik niekur nesikerta, t.y. neturi sąlyčio taškų. Mokymo dalykus tokioje mokykloje dažniausiai sieja du ryšiai: kalendoriaus temos ir keletas bendrųjų mokėjimų - mokėjimas skaityti, rašyti ir skaičiuoti. Pirmasis ryšys - formalus, be to, pagrįstas 6-10 metų vaikui mažai suvokiamu turiniu - įvairiom valstybinėm šventėm. Be abejo, kalendorinis ryšys natūralus, bet jo turinys turi būti artimas šio amžiaus vaikui, pagrįstas gamtos laikų kaita ir iš jos gelmių išaugusiais liaudies papročiais ir tradicijomis.

Be antrojo ryšio neįmanomas joks mokymas - nemokėdamas skaityti mokinys šiandienos sąlygomis negalės gauti didelės dalies informacijos apie jį supantį pasaulį, jam bus neprieinama didžioji dvasinių vertybių dalis - grožinė, mokslinė literatūra. Kai mokymo sistema suskirstyta į atskirus dalykus, pastarasis ryšys dažniausiai būna vienpusis. Vadovėliai ir metodinė literatūra nepakankamai orientuoja į tai, kad vaiko jausmų ugdymas, akiračio plėtimas ir sugebėjimų lavinimas būtų organiškai siejamas su betarpišku aplinkos pajautimu ir pažinimu bei informacija, gaunama iš knygos.

Analizuojant pradinį klasių programas, jaučiamas žinių perteklius. Daugelio tų žinių šiuo metu vaikui nereikia, todėl jam darosi neaiškus mokymosi tikslas. Taisyklės, neturinčios ryšio su vaiką supančiu pasauliu, jam yra abstrakcijos. Tik mums, suaugusiems, atrodo, kad jos yra paprastos, tačiau negalima užmiršti, kad jas visas suformulavo suaugęs žmogus. Vaikui aišku tai, kas konkrečiau, gyva, logiška. Tai žadina jo vaizduotę, jausmus. Jausdamas jis pažįsta, pažindamas - jaučia. Šiandieninėje mokykloje

labiausiai nuszkriaustas vaiko jausmų pasaulis. Suteikus prioritetą žinioms, bendražmogiškųjų vertybių, jausmų ugdymas vaiko sieloje tapo antraeilium, atsitiktiniu dalyku (kiek dažniau tai prisimenama tik skaitymo pamokose). O juk mokykla jau nuo pirmųjų vaiko buvimo joje dienų visų pirma turėtų ugdyti humaniškas nuostatas - dvasingumą, jautrumą, meilę ir t.t. Jausmai, išgyvenimai yra ta sfera, per kurią kartu su pojūčiais vaikas geriausiai pažįsta jį supantį pasaulį, gauna apie jį žinių, išmoks ta jame elgtis ir veikti. Antra vertus, vaiką supantis pasaulis (gimtinė, šeima, kiti žmonės, gamta ir t.t.) yra visų jo jausmų, pojūčių ir jų pagimdytos kalbos šaltinis. Todėl aplinka ir vaiko jausmai, sugestionuoti tos aplinkos, bei gimtoji kalba yra integruojanti ašis, apie kurią sukasi visas vaiko gyvenimas.

Ši integruojanti ašis daugelyje pasaulio valstybių perkelta ir į mokymą. Toks mokymas vadinamas kompleksiniu, ištisiniu ir pan. Teigiama kompleksinio mokymo patirtį randame trečiojo-ketvirtąjo dešimtmečių Lietuvos mokykloje.

Kompleksinio mokymo sistema traktuojama labai įvairiai. Pagrindinis visų kompleksinių mokymų remiančių pedagogų devizas - mokymas turi būti paremtas vaiko poreikiais ir interesais, natūraliu vaiko vystymusi, jo visuminiu, neišskaidytu aplinkinio pasaulio suvokimu. Vaikas labai jautrus jį supančiam pasauliui, jo reiškinius jis priima visais įmanomais būdais. Šias vaiko ypatybes kompleksinio mokymo šalininkai stengiasi panaudoti pedagoginiams tikslams. Todėl pagrindinis mokymo elementas - vaiko jausmai, stebėjimai, veikla, o tikslas - visapusiškas vaiko auklėjimas ir lavinimas. Didaktiniai ir auklėjamieji uždaviniai susiję. Žinios turi atsirasti kaip antrinis auklėjimo produktas, o auklėti reikia gyvenimui per gyvenimą.

Gyvenamoji vaiko aplinka, jos pažinimas kompleksiniame mokyme yra ta dirva, iš kurios išauga ne tik žinios, mokėjimai ir įgūdžiai, bet ir vertybių suvokimas, dorovinės nuostatos. Aplinkos pažinimas turėtų daiktą arba reiškinį imti visybiškai, giliai, neskaidydamas. Vaikas ugdomąją medžiagą gauna temomis, kurias einant suteikiama tam tikrų žinių apie daiktus, reiškinius ir santykius, esančius bei vykstančius šalia vaiko ar tiesiog jį lie-

čiančius. Mokytojo padedamas vaikas mokosi daiktus ir reiškinius giliau išvelgti, lyginti, išreikšti sakytine ir rašytine kalba, skaičiais, vaizdais, garsais, elgesiu, judesiais ir t.t. Taigi vaikas visapusiškiau pažįsta jį supantį pasaulį, mokosi jame elgtis, išmoksta įvairių veiklos būdų, kurie jam reikalingi toje aplinkoje; kartu ypatingas dėmesys skiriamas doroviniam ir estetiniam ugdymui, t.y. vaikas mokomas jausti ir atjausti, gėrėtis ir grožėtis. Pavyzdžiui, einant temą "Mano kelias į mokyklą" gali būti: a) mokoma pagarbos, švelnumo bendraujant su namiškiais, kitais žmonėmis (pavyzdžiui, kaip atsisveikinti su senele, išeinant į mokyklą, ką sakyti sutikus pažįstamus gatvėje ir kt.), b) suteikiama geografinių ir istorinių žinių apie vietovę, kuria eina kelias, c) mokomasi saugaus eismo taisyklių, d) analizuojami pastebėti gamtos reiškiniai, e) mokoma pasakoti, aprašyti (kalbinė išraiška), f) mokoma piešti kurį nors objektą (vaizdinė išraiška), g) skaičiuojama (žingsniai, objektai, laikas ir kt.), h) imituojama judesiais (smarkiai bėgam, pamažu žingsniuojam ir kt.). Kartu įvairiais būdais (poezija, dainomis, mokytojo žodžiu ir kt.) skatinamas meilės, pasigėrėjimo, pasididžiavimo jausmas, mokoma saugoti, branginti tai, apie ką buvo kalbėta, kas gražaus pastebėta.

Kompleksinis mokymas nėra chaotinis aplinkos pažinimas. Tai psichologinės ir loginės sistemos derinys tiek medžiagą išplanuojant temomis, tiek sprendžiant mokomuosius, auklėjamuosius ir lavinamuosius uždavinius temų sistemoje ir kiekviename žingsnyje nagrinėjant temą. Taigi jis turi griežtą sistemą, pagrįstą vaiko psichinių procesų raidos ypatybėmis, t.y. psichologiniu nuoseklumu.

Kompleksinio mokymo ašį sudarytų sistema temų, paimtų (suformuluotų) iš vaiko aplinkos, ir racionaliai apibrėžto skaičiaus veiklos būdų, kurie reikalingi vaiko ugdymui ir kurie atitinka psichines ir fizines šio amžiaus tarpsnio vaiko galias. Sistema (atraminiai taškai) būtina ir temos viduje tikslinant, sisteminant mokinių žinias, ugdant pastabumą, mąstymą, kalbą, lavinant vaiko gebėjimus, ugdant vaizduotę bei jausmus. Vaikas mokomas nuosekliai stebėti, apibendrinti, daryti išvadas. Nuo konkretaus daikto jis vedamas prie vaizdinio ir sąvokos, nuo reiškinių - prie

priežasties, nuo atskirų daiktų - prie jų tarpusavio ryšio. Sistemingai vaikas įvedamas ir į visuomeninį gyvenimą, supažindinamas su žmonių santykiais, papročiais, veikla; plečiamos ir formuojamos atitinkamos sąvokos, žodynas. Sistema neatsiejama nuo nuoseklumo ir prieinamumo principų bei iš jų išplaukiančios mokymo taisyklės - nuo artimo prie tolumo, nuo žinomo prie nežinomo. Supažindinimas su aplinka, žinių apie ją perteikimas pradedamas nuo artimiausių ir paprasčiausių vaikui dalykų ir eina vis platyn, gilyn, tos žinios sisteminamos, apibendrinamos. Vaikus supa nevienoda aplinka, ir konkrečiai nusakyti, kaip šią aplinką panaudoti, nelengva. Vis dėlto yra tipingesnių skirtumų tarp kaimo ir miesto. Todėl kaimo ir miesto mokyklose aplinkos pažinimo eiga turėtų skirtis, nors galutinis kompleksinio mokymo tikslas išlieka toks pat. Reikia atsižvelgti ir į daugelį kitų konkrečių mokyklos aplinkos sąlygų.

Kompleksinio mokymo sistemą diegiant praktikoje susiduriama su įvairiais sunkumais. Ne kiekvienas mokytojas pakankamai giliai permąsto vaikus supančią aplinką, kartais nepakankamai jautriai į ją reaguoja ir geba parinkti ir racionaliai suplanuoti bei panaudoti mokomąją medžiagą, o "iš šalies" tai padaryti konkrečiai mokyklai, klasei neįmanoma; net vadovėlis keičia savo funkciją, pirmumo teisę užleisdamas betarpiškiems stebėjimams. Ne kiekviena tema gali būti paranki vienai ar kitai veiklos rūšiai, ypač pirmaisiais mokslo metais (pavyzdžiui, supažindinimui su kuria nors raide gali nebūti žodžių, tinkamų skaityti ar rašyti). Pagaliau įvairiems mokėjimams ir įgūdžiams išugdyti, kaip sako M. Mačernis, reikia daug laiko ir nuolatinių pratybų, todėl "jokia mokykla negali išsiversti ir neišsivers, neišskyrusi iš bendro mokymo komplekso atskirų valandų, kuriose vaikai mokytųsi gražiai, aiškiai, sąmoningai ir sklandžiai skaityti, gražiai, švariai ir greitai rašyti ar piešti, taisyklinga kalba savo mintis žodžiu ir raštu reikšti" (Tautos mokykla, 1937, Nr. 6 (102), p. 127). Be to, šių atskirų valandų išskyrimas labai priklausys nuo klasės mokinių pasirengimo mokytis, jų fizinių ir psichinių galių. Vadinasi, kompleksinio mokymo sistema turi būti labai lanksti, paliekanti laisvę mokytojui, bet kartu ir uždedanti jam didelę atsakomybės našta, nes programose ir vadovėliuose įmanoma pateikti tik bendriausius dalykus, o juos

sukonkretinti reikia pačiam mokytojui. Taigi čia mokytojo sumanumas ir kūrybiškumas labai svarbu.

Nepaisant suminėtų sunkumų, vis dėlto kompleksinio mokymo sistema yra kur kas artimesnė vaiko psichologijai, negu dabar egzistuojanti dalykinė sistema. Mūsų manymu, kompleksiškumas turi būti saikingas, jis negali būti dirbtinai pritemptas prie kurios nors temos.

Bene lengviausiai į kompleksą jungiami skaitymas ir aplinkos pažinimas, nes jų abipusė sąveika akivaizdi: rašytojas medžiagą kūrybai dažniausiai ima iš aplinkos, o teksto analizė duoda peno ir aplinkos pažinimui. Rašymo ir rašybos mokymas nei pirmaisiais, nei antraisiais mokslo metais dėl ribotų mokinio galimybių neapims visos komplekso temos, o bus tik jos dalimi, kartais labai maža, sunkiai apčiuopiama. Jeigu mokytojas to nesuvoks, jis daug laiko gaiš tušties išanginiams pokalbiams.

Prie aplinkos pažinimo ir gimtosios kalbos mokymo labai tinka jungti dailę ir darbus, kurie savo ruožtu pradinėse klasėse sudaro neatskiriama vienetą. Mokiniai daug išskylauja, stebi, savo išpūdžius jie turėtų perteikti ne tik žodžiu, bet ir piešiniu, rankų darbeliu. Pradiniame mokyme dailės ir darbų bei gimtosios kalbos ryšys abipusis: mokiniai gali vaizduoti ne tik ką pamatė, išgirdo, bet ir papasakoti, ką nupiešė. Mūsų atlikti tyrimai patvirtino, kad yra daug vaikų, kuriems lengviau sekasi pasakoti, reikšti mintį žodžiu, kai pirma jie tą daiktą ar reiškinį pavaizduoja piešiniu. Piešdamas vaikas ne tik ugdo savo vaizduotę, lavina protą, bet ir tobulina rankų judesius, todėl daugelyje šalių, taip pat Lietuvoje, įvairių ornamentų, figūrų piešimas yra parengiamasis rašymo etapas. Panašiai ir lipdymas, lankstymas, karpymas padeda įsisąmoninti ir įsiminti raidžių formas mokant skaityti.

Be to, tarp aplinkos pažinimo, gimtosios kalbos ir dailės bei darbų mokymo yra labai svarbus giluminis ryšys - mokydamiesi šių dalykų mokiniai ne tik įgyja žinių, mokėjimų, bet ir mokosi suvokti ir pajauti grožį, dvasingumą, gerį. Visų pirma šiuo aspektu prie minėtų dalykų komponuojasi muzikos mokymas. Gimtosios kalbos mokymas be liaudies dainų, greitakalbių, gamto-garsių, žaidinimų neįmanomas. Šis ryšys labai ryškus liaudies

pedagogikoje - žaidinimai, gamtogaarsiai, greitakalbės, vaikų dainos buvo geriausios pratybos vaiko kalbos, ypač sakinės, ugdymui. Muzikos kūrinio sukelti jausmai ne tik taurina vaiko sielą, bet ir gali įgauti kalbinę, vaizdinę išraišką. Šiuo požiūriu ir dailės, ir muzikos galimybės labai didelės, ir geriausiai jos gali atsiskleisti mokant kompleksiskai.

Toliau šių ryšių grandinę pratęsia fizinis lavinimas - jis I-II klasėse neatsiejamas nuo vaikų liaudies žaidimų, šokių, t.y. nuo choreografijos, muzikos.

Taigi visi aptarti mokymo dalykai pradiniam etape, kol dar nesigilinama į šių mokslų teorijas, yra natūraliai tarpusavy susiję, vienas kitą papildo ir pagilina.

Iš pirmo žvilgsnio kiek mažiau su visais dalykais susijusi matematika. Jos mokymas kelia specifinius tikslus ir dažnai reikalauja pratybų su "sausais" skaičiais. Tačiau prie "sausų" skaičių racionalu eiti per konkrečius daiktus, net veiksmų su konkrečiais daiktais atlikimą. Neabejotinas matematikos ir gimtosios kalbos ryšys - mokiniai susipažįsta su sąvokomis, mokosi suvokti matematikos uždavinio tekstą, formuluoti klausimus ir atsakymus, t.y. mokosi ne tik logiškai mąstyti, bet ir kalbėti. Jau pirmosiose klasėse neapsieinama be geometrijos elementų, mokoma orientuotis plokštumoje, erdvėje. O to turi būti mokoma ne tik per matematikos, bet ir per dailės, darbų, fizinio lavinimo pamokas. Šie ryšiai nueina dar toliau - rašant taip pat reikia mokėti orientuotis erdvėje. Pagaliau neišsenkantis uždavinių temų šaltinis - aplinka. Taigi šių dviejų dalykų ryšys būtinas, be to, jis abipusis, nes orientuotis aplinkoje vaikui padeda ir matematikos žinios.

Kaip matome, kompleksinio mokymo idėją galima pagrįsti ne tik vaiko psichikos ypatybėmis, bet ir natūraliais mokymo dalykų ryšiais. Atsižvelgiant į šiuos ryšius, galima numatyti keltą kompleksinio mokymo variantų:

- 1) visi dalykai yra komplekse;
- 2) sudaromi atskirų dalykų kompleksai (lietuvių kalba ir aplinkos pažinimas, dailė ir darbai, muzika ir fizinis la-

vinimas ir kiti variantai), sie kompleksai tarpusavyje derinami ir siejami;

3) sudaromas vienas kompleksas, jungiantis pagrindinius dalykus (lietuvių kalba ir aplinkos pažinimas), kiti dalykai su juo koreliuojami.

Be abejo, organizaciniu požiūriu sudėtingiausias mokytojui yra pirmasis variantas, nes iš karto reikia aprėpti visumą ir ją pateikti vaikui. Tačiau vaikui, be jokios abejonės, tai racionaliausias mokymosi kelias, nes tą patį daiktą, reiškinį jis stebi, jaučia ir apmąsto ne vieną, o keletą kartų ir įvairiais aspektais, be to, tai atlieka beveik tuo pačiu metu, sutaupydamas daug brangaus laiko. Kitaip sakant, kiek dalykų yra suvesta į kompleksą, tiek kartų našesnio darbo galima tikėtis. Žinoma, tai ne dėsnis, o tik prielaida, nes mokymosi sėkmė priklauso nuo daugelio faktorių.

Kompleksinio mokymo įgyvendinimas Lietuvos mokykloje - sunkus ir sudėtingas uždavinys. Reikia mokytojų noro, pasiryžimo ir pasirengimo. Reikia visiškai naujų vadovėlių ir metodikų. Galima eiti etapais, pakopomis, siekiant vis idealesnio varianto, bet šį darbą reikia pradėti mūsų vaikų labui.

V. Jonynienė

KŪRYBIŠKUMO UGDYMAS

Gebėjimas sąmoningai kurti, kaip ir gebėjimas sąmoningai mąstyti bei vertinti, gamtos duoti tik žmogui. Puoselėti tai, kas yra žmogiškiausia, - žmonijos, visuomenės ir mokyklos (plačiąja prasme) uždavinys.

Kūrybiškumo ugdymas - vienas kertinių mūsų tautinės mokyklos principų, be kurio neįmanomas žmogaus, kaip savaiminės vertybės, kaip veiklos ir vertinimo subjekto, ugdymas. Mokyklai iškelta uždavinį - puoselėti ir ugdyti kiekvieno vaiko individualybę, siekti jos autentiškumo - realiausia įgyvendinti, atskleidžiant kiekvieno individo kūrybines galias, kurios gali išryškėti įvairiose veiklos srityse. Asmens kūrybingumas gali

atsiskleisti ne vien meninėje ar mokslinėje sferoje - kūrybiškai galima reikštis ir buityje, ir gamyboje, ir bendraujant su kitais žmonėmis.

Mūsų gyvenimo humanizavimas ir demokratizavimas neatsiejami nuo jautraus, kūrybiško, konstruktyvaus asmens santykio su aplinka (kultūra), su kitu asmeniu, su savimi. Kūrybiškumas būtinas, siekiant natūraliai įsijungti į savąją kultūrą - ieškant savo vietos gyvenime, lanksčiai, bet ne konformistiškai prisitaikant prie nuolat kintančios aplinkos. Kūrybiška nuostata į pasaulį, į save turi skatinti žmogų siekti maksimalios saviraiškos ir savireguliacijos, palaikyti nuolatinį poreikį šviestis, mokytis, auklėtis, ugdyti savąją asmenybę.

Kūrybiškumas - tai visa apimantis asmenybinių bruožų kompleksas, ypatingų gebėjimų visuma. Ryškiausi iš jų yra: mąstymo ir elgesio lankstumas bei nonkonformizmas, požiūrių ir nuostatų autonomiškumas, sprendimų ir vertinimų savarenkiškumas bei konstruktyvumas, pasitikėjimas savimi ir iniciatyvumas.

Paprastai kūrybiškumas suprantamas kaip teigiamų asmenybės bruožų visuma, leidžianti išsamiau, ryškiau ir laisviau atsiskleisti asmens gabumams. Tačiau ne menkesnių kūrybinių pastangų reikalauja ir destruktivi (griaunanti) ar asociali žmogaus veikla. Ypač tai išryškėja mūsų epochoje, kuomet intensyvaus kūrybinio darbo produktas neretai atsigręžia prieš patį žmogų. Destruktyvų kūrybiškumą gindo dvasinės kultūros bei moralinės atsakomybės stoka, integruoto, visybinio požiūrio į žmogų ir gamtą neturėjimas (dėl susiskaldymo į siauras specializacijas ir negebėjimo ar nenoro matyti plačiau). Štai kodėl būtina siekti, kad kiekvieną žmogaus kūrybos aktą skatintų aukšta dvasinė kultūra, pagrįsta nepriekaištinga morale, atsakomybe už savo veiksmus kitiems žmonėms, pagaliau, istorijai.

Kūrybiškumo ugdymas - permanentinis procesas. Galima ugdyti kūrybiškumą kaip asmenybinių bruožų visumą, galima formuoti kūrybišką nuostatą į bet kurią konkrečią veiklą (profesinę, bendravimo, ūkinę ir t.t.).

Pirmąsias kūrybiškumo apraiškas galima pastebėti jau ankstyvoje vaikystėje. Paprastai jos pasireiškia žaidžiant, o vėliau

pereina (arba nepereina) ir į kitas veiklos sritis - mokymąsi, darbą, bendravimą.

Labai sunku nurodyti visus veiksnius, lemiančius kūrybinės veiklos sėkmę ar sudarančius prielaidas kūrybiškos asmenybės formavimuisi, į kuriuos turi atsižvelgti mokytojas, dirbantis su vaikais. Vis dėlto, kalbant apie kūrybiškumo ugdymą, tenka pastebėti, kad, šalia įgimtų prielaidų, turinčių neabejotiną reikšmę individo kūrybinei raiškai, ne mažesnę vaidmenį atlieka visa aplinka, toji terpė, kurioje skleidžiasi individualybė.

Poreikis kūrybiškai veikti kildinamas iš individo poreikio prisitaikyti prie aplinkos: jeigu gyvenimas nekelia žmogui problemų, jei įprastos įgimos reakcijos geba palaikyti pusiausvyrą tarp aplinkos ir individo, tuomet nėra reikalo atsirasti kūrybai. Visiškai prisitaikęs prie aplinkos individas negali nieko trokšti ir, žinoma, nieko negali kurti. Todėl kūrybos pagrindas - tam tikras neprisitaikymas, iš kurio gimsta poreikiai ir norai.

Kūrybinei veiklai rasti didžiulę reikšmę turi pažinimo poreikis. Noras pažinti pasaulį yra stipri asmens ugdymosi jėga. Kūrybinė veikla ir padeda patenkinti pažinimo poreikį, ir stimuliuoja norą pažinti daugiau, išsamiau. Noras pažinti, iširti labai ryškiai atsiskleidžia vaikų žaidimuose: ankstyvoje vaikystėje - žaidimuose su žaislais, vėlesniame amžiuje - konstrukciniuose ir vaidmeniniuose žaidimuose. Žaidimas be kūrybos, galima sakyti, neįmanomas (ir kūryba be žaismės - ne kūryba, o darymas). Taigi poreikis žaisti - tai vienas iš kūrybinės veiklos skatulių.

Pažinimo poreikis skatina vaiką gilintis ne tik į supantį pasaulį, bet ir į savą. Noras pažinti save ilgainiui perauga į vieną iš pagrindinių interesų ir tampa saviuoklos ir savikūros prielaida ir stimulu.

Kūrybinį aktyvumą skatina ir natūralus žmogaus saviraiškos poreikis. Šis poreikį galima net laikyti vienu reikšmingiausių žmogaus poreikių, nes jis yra vienas pagrindinių asmenybės tapimo varomųjų jėgų. Tik per savarankišką, aktyvią kūrybišką veiklą žmogus gali geriausiai atskleisti savo tikrąjį "aš", tapti nau-

dingas ir reikalingas kitiems, jaustis laimingas.

Taigi prisitaikymo, pažinimo, saviraiškos poreikiai, nukreipti į konstruktyviųjų žmogaus pradų ugdymą, yra tie vidiniai veiksniai, kurie labiausiai skatina individo kūrybiškumo plėtotę.

Kūrybiškai veikti skatina įgyta ar paties asmens susiformuota dorovės samprata, vertybinės nuostatos, savoji gyvenimo pozicija. Svarbia kūrybiškumo ugdymo jėga galima laikyti sąmoningą asmens norą, troškimą prisidėti prie savo bendruomenės, savo tautos kultūros plėtotės. Tokia motyvacija gali tapti reikalingu stimulu, puoselėjant ir ugdant stipriąsias savojo "aš" puses, ieškant gyvenimo prasmės įforminimo.

Šalia motyvacinių, labai svarbūs kūrybiškumui yra intelektualiniai veiksniai - subtilus suvokimas, lankstus mąstymas, išlavinta atmintis, aktyvi ir laisva vaizduotė bei fantazija. Beje, stimulai, veikiantys intelektą, gali visiškai neturėti įtakos kūrybiškumo plėtrai. Intelektu raida labiausiai priklauso nuo to, ka ir kiek individas gauna iš aplinkos, o jo kūrybinių galių plėtotę lemia tai, kaip jam ta informacija yra pateikiama. Jei nėra kitų kliūčių kūrybiškumo plėtotei, intelekto ugdymas, be abejo, teigiamai veikia kūrybinių gebėjimų raidą - intelektualusis žmogus, paprastai esti ir kūrybiškesnis.

Intelektualiniai gebėjimai, adaptacijos, pažinimo, savi-realizacijos poreikiai, teigiama motyvacija yra kūrybiškumo ugdymo vidiniai veiksniai, varomosios jėgos, o aplinka, jos poveikių sistema yra tie išoriniai veiksniai, kurie gali leisti arba neleisti aktualizotis individo kūrybinėms potencialioms, gali nukreipti jas vienokia ar kitokia linkme.

Iš išorinių veiksnių, turinčių įtakos kūrybiškumo plėtotei, reikšmingiausi yra organizuoti bei stichiniai pedagoginiai poveikiai, kuriuos vaikas gauna iš tėvų, mokytojų, iš gyvenimo apskritai.

Svarbiausias kūrybiškumo ugdymo veiksnys - tai humaniški ir demokratiški suaugusiųjų santykiai su vaiku. Pagarba vaikui, tolerantiškas elgesys su juo, neperdėta, neslopinanti globa ugdo vaiko savarankiškumą, nepriklausomumą (autonomiškumą) bei pasi-

tikėjimo savimi jausmą, t.y. tuos bruožus, kurie smarkiai įtakoja kūrybiškumo plėtotę.

Kūrybiškai veiklai reikalinga pakankamai turtinga žaidimams ir darbui aplinka: kiek galima daugiau įvairių priemonių, skatinančių eksperimentuoti, tyrinėti, konstruoti. Kuo daugiau vaikas gali gauti pageidaujamos informacijos, tuo geresnės sąlygos kūrybiškumo plėtotei.

Nors vaikai būtų ir daug pasiekę, vis vien būtina skatinti jų kūrybinę veiklą. Ypač svarbu vengti išjuokimo ir niekinamosios kritikos, su kuria labai dažnai susiduria kūrybiški vaikai. Suaugusiems nederėtų pajuokti ar kritikuoti vaikų pastangas ką nors daryti "kitaip", nederėtų vertinti jų kūrybos rezultata kaip nevykusį, "nesąmonę". Neretai tai, kas suaugusiems atrodo nesąmonė, netikęs darbas, vaikui yra labai svarbu ir reikšminga.

Kūrybinei veiklai būtina ne tik dvasinė, bet ir fizinė autonomija, t.y. vaikas ne tik turi jaustis laisvas ir saugus, bet ir turėti "savo erdvę", kurioje jis galėtų netrukdomas veikti, bei "savo laiką", kurį jis galėtų panaudoti savo nuožiūra. Namuose daugiančiam vaikui tokias sąlygas sudaryti nėra labai sunku - pakanka pasikliauti jo savarankiškumu ir leisti jam nuolat pabūti vienam. Darželyje, mokykloje, kur daug vaikų, kur kiekviena minutė turi būti "organizuota", būtina kelti sąmoningą tikslą - sudaryti sąlygas norintiems vaikams pabūti vieniems.

Tikrąjį kūrybiškumą labiau ugdo vienatvė. Tik ištrūkęs iš kitų (aplinkinių) spaudimo ir reikalavimų, elgesio ir vertinimų reglamentavimo, vaikas gali kurti.

Kalbėdami apie kūrybiškumą skatinančius veiksnius, jokių būdu negalime apeiti asmens laisvės, laisvo pasirinkimo problemos. Subjektyvus vaiko laisvės pojūtis yra nulemtas vadinamojo psichologinio saugumo jausmo. Saugumo jausmą vaikui gali suteikti tik suaugę - tėvai, globėjai, pedagogai, jų tvirta, aiški pozicija, pasitikėjimas savimi, griežta, bet vaiko iniciatyvos neslopinti tvarka. Tai leidžia vaikui jaustis saugiai, ramiai ir tvirtai, nes pats savarankiškai pasirinko suaugusiųjų valią. Vaikas jaučia laisvas tada, kai žinos, kas, kada ir kiek galima, kad už tai, ką jis padarys, nebus baudžiamas.

Taigi žmogaus kaip savaiminės vertybės išpažinimas, humaniški ir demokratiški santykiai su vaiku, jo individualybės puoselėjimas bei autonomiškumo gerbimas, jo poreikių, motyvacinės sferos bei intelekto ugdytas ir sudaro prielaidas kūrybiškumo plėtotei.

Šalia kūrybiškumą ugdančių veiksnių, būtina išskirti ir kūrybiškumo sklaidą slopinančius veiksnius. Tai: neigiama suaugusių pažiūra į kūrybiškumo apraiškas; nepagarbus santykis ne tik su savo vaiko kūrybos vaisiais, bet ir su pačiu vaiku; grubi, autoritariška jo elgesio ir emocijų kontrolė; itin griežta drausmė ir tvarka, kurių besąlygiškai reikalaujama laikytis; nemotyvuotos bausmės, skatinančios vaiko nuolankumą ir konformizmą, baimę suklysti; nepakankamas dėmesys vaiko dvasiniams poreikiams (taip pat ir perdėta, slopinanti vaiko savarankiškumą globa); vaiko kūrybinių potencialų nestimuliacija; suaugusių konservatyvumas, nepritariantis jokioms naujovėms; vidinė ir išorinė elgesio ir mąstymo reglamentacija, cenzūra; netinkama motyvacija; nepalanki šeimos, darželio, mokyklos atmosfera. Visi šie ir dar daugelis panašių veiksnių labai kliudo net turintiems ryškių kūrybinių gebėjimų vaikams atsiskleisti, pajusti kūrybos džiaugsmą ir gyvenimo pilnatvę.

Kalbant apie kūrybiškumo ugdymą darželyje, mokykloje, reikia pažymėti, kad didžiausią įtaką turi paties pedagogo kūrybiškumas, jo kūrybinis darbo stilius ir teigiama nuostata į vaikų kūrybinės veiklos apraiškas. Specialūs mokymo būdai bei metodai, specialiai tam skirtos užduotys - tai tik instrumentai mokytojo - kūrėjo, žinančio, ko siekia, rankose. O siekis vienas - laisvas, doras, protingas žmogus.

A. Indriūnas

MOKSLIŠKAI KURKIME ŠVIETIMO VALDYMO SISTEMA

Dar gyva pasenusi valdymo samprata, pagal kurią valdymas aiškinamas kaip prievarta, spaudimas, reikalavimas, dažniausiai paremtas aukštesnių valdymo organų "neklystamumu". Klaidinga samprata laikosi tikriausiai, todėl, kad daugelis žino

tuos valdymo teiginius, kurie pradėjo formuotis šio šimtmečio pradžioje. Per praėjusį laiką pasikeitė aplinka, pasikeitė žmonių sąmoningumas, buvo atrasta daug naujų dėsningumų, kurie parodė, jog daugelis šio šimtmečio pradžioje suformuluotų valdymo teiginių yra iš esmės klaidingi ir net žalingi. Jeigu menedžmento klasikai eilinių žmonių, jų grupių, kolektyvų vaidmeniui neskyrė kiek rimtesnio dėmesio, tai modernusis menedžmentas įrodė, jog tos organizacijos, kurios pagrindinį dėmesį skyrė pelno gavimui, produkcijos apimčiai, sąnaudų mažinimui neišsilaikė iki šių dienų. Priešingai, didžiausia sėkmė lydi firmas ir kompanijas, kurios pagrindinį dėmesį skiria žmonėms, savo darbuotojų ir jų gaminamos produkcijos ar paslaugų vartotojų poreikių patenkinimui. Pasirodė, jog savivalda yra daug pranašesnė už administravimą. Organizacijos veiklos rezultatai esti geresni, kai kiekvienas darbuotojas žino ne savo pareigą, kaip buvo įprasta, o tikslą arba rezultatą, kurį jis turi pasiekti. Todėl darbuotojų skatinimas orientuotinas į galutinius kiekvieno darbuotojo ar padalinio veiklos rezultatus. Dėl to ir valdymo darbuotojų mąstymą būtina orientuoti ne į turimą bazę, išteklius ar sąnaudas, o į reikalingus arba norimus gauti galutinius rezultatus. Kadangi aplinka nėra pastovi, tai ir planavimas negali būti sustabarėjęs, jis turi būti lankstus, įvertinantis nepriklausančius nuo organizacijos pasikeitimus. Jei- gu tradiciškai dėmesys būdavo sutelkiamas priežasčių ieškojimui, trūkumų šalinimui, tai dabar, priešingai, rekomenduojama visų pirma sutelkti dėmesį stipriųjų organizacijos pusių vystymui, plėtoti bendradarbiavimo santykius, kuriems esant kolektyvas gali pasiekti daug daugiau, negu esant lenktyniavimui ar konkurencijai. Teigiama, jog bendradarbiavimas organizacijoje pasiekia deramą lygį susidarius sąlygoms, kai nė vienas organizacijos darbuotojas niekada neištars žodžių "tai man nepriklauso", o padarys viską, kas nuo jo priklauso.

Šiuolaikinis mokslinis visuomeninių procesų valdymas - ne spaudimas, ne draudimas, ne prikergimas bet kuriam visuomeniniam procesui raidos, priešingos jo prigimčiai, o giliu visuomeninių procesų pažinimu, jo raidos dėsningumų žinojimu paremtas tikslingas poveikis, atitinkantis valdomojo proceso logiką.

Iš tokių pozicijų ir turime žiūrėti į bet kurios valdymo sistemos, taigi ir švietimo valdymo sistemos, kūrimą bei jos reorganizavimą.

Iki pastarojo mečio į valdymo procesus žiūrėta kaip į visiems gerai žinomą ir suprantamą darbą. Valdymo sistemų moksliai pagrindais principais rimtai niekas nekūrė, valdymo organų neprojektavo. O juk valdymo procesų technologijos turi būti projektuojamos lygiai kaip ir gamybos technologijos, ir tik tada galima tikėtis efektyvaus darbo ir gauti laukiamų rezultatų.

Būtina atkreipti dėmesį, kad projektavimo darbų seka atvirkščia projektuojamo proceso darbų sekai (panašiai kaip namo pamatai projektuojami pabaigoje, kai žinoma, koks bus pastatas, kas jame bus, kas jame vyks, o statyba pradeda nuo pamatų).

Projektuojant švietimo valdymo sistemą, reikia atlikti tokius veiksmus:

apibrėžti švietimo sistemos paskirtį arba misiją;

nustatyti jos bei jos organizacijų tikslus arba visuomenės laukiamus rezultatus;

apibrėžti, kokie procesai švietimo sistemoje bei jos organizacijose turi vykti, kad būtų gaunami laukti rezultatai;

nustatyti išteklius, kurie reikalingi apibrėžtų procesų funkcionavimui;

nustatyti ryšius sistemos viduje ir su aplinka, kurie užtikrintų normalų švietimo sistemos funkcionavimą.

Jeigu atliekant tokią analizę paaiškėja, kad reikalingų išteklių nepakanka ir jų negalima gauti, tai, einant iteracijų keliu, reikia koreguoti procesus ar laukiamus rezultatus, kad rezultatai ir ištekliai būtų subalansuoti.

Mums visiems rūpi, kad visa tauta, visi Lietuvos gyventojai gyventų geriau, negu iki šiol gyveno. O tam reikia, kad tobulėtų visos gyvenimo pusės. Pagrindinis tobulėjimo šaltinis - tai kultūros, kaip dvasinės gamybos, suklestėjimas. Tačiau dvasinės gamybos suklestėjimas dar nėra pakankama (nors ir būtina) sąlyga, kad pagerėtų gyvenimas. Visuomenės gyvenimas, taigi ir materialinė gamyba, susideda iš žmonių, apdovanotų sąmone ir valia, veiksmų. Todėl labai

svarbu, kad dvasinės gamybos produktai, kad ir kokie genialūs jie būtų, neliktų vien jų kūrėjų dispozicijoje, o būtų perduoti žmonėms, ypač jaunajai kartai. Tai savo ruožtu sudarys sąlygas materialinei ir dvasinei gamybai toliau vystytis. Žmonijos sukauptos kultūros (ir būtinai tos kultūros, kuri atitinka vietos sąlygas, kuri čia gimė ir vystėsi) perdavimą jaunajai kartai galime paskelbti švietimo sistemos misija. Apsiriboti šioje srityje vien Lietuvos kultūra, papeigti tai, kas gauta iš kitur, būtų didelė klaida. Kaip bet kurios uždaros sistemos, taip ir visuomeninės, užsidariusios savyje, pūva, yra, griūna ir išnyksta. (Viena priežasčių, dėl kurių žlugo Romos imperija, ir buvo jos uždarumas, neįvertinimas pasikeitusios dėl germanų įsibrovimo aplinkos ir neprietaikymas prie pasikeitusių sąlygų. Žinome, kiek atsiliko tarybinis mokslas, atsiribojęs stalinizmo laikais nuo pasaulinio mokslo ir atmetęs jo pažangias idėjas.)

Viso žmonijos ir savo tautos kultūrinio palikimo, kuris apima meną, etiką, mokslą, teisę, politiką, religiją, istoriją ir kitus dalykus, kiekvienam jaunosios kartos atstovui neįmanoma perimti. Taigi apsiriboti švietimo sistemos misijos apibrėžimu (išskyrus tai, kad jis tarnauja mums tam tikru kelrodžiu į pažangą) negalima. Reikia suformuluoti jos tikslą kaip rezultatą, kurį švietimo sistema turi pateikti visuomenei. Mūsų nuomone, tas tikslas - parengti žmones (jaunąją kartą) praktinei veiklai visose gyvenimo srityse. Kadangi ta veikla labai įvairi, kiekvienam žmogui pasiekti tai neįmanoma ir tenka imtis specializacijos. Einant šiuo keliu, susiformuoja skirtingos mokymo įstaigos, kurių kiekvienam tipui turime apibrėžti užduotį gauti konkretų rezultatą. Taigi tenka nustatyti galutinį rezultatą, kurį pasieks vaikų darželis, vidurinė mokykla, profesinė mokykla, specialioji vidurinė mokykla (technikumas), aukštoji mokykla. Be to, turi būti konkretūs rezultatai kiekvienai atskirai vidurinės mokyklos pakopai (4 + 6 + 2). Nežinant galutinių rezultatų, negalima tinkamai numatyti ar sukurti mokymo proceso, taip pat nustatyti ir pagrįsti, kiek bus reikalinga išteklių, turint galvoje kadrus, finansus, pastatus, baldus, įrengimus, medžiagas ir kt., vadovėlius.

Kiekviena mokymo įstaiga yra tam tikroje teritorijoje ir, kaip visa švietimo sistema, susijusi ne tik su terito-

rija bei teritoriniais valdymo organais, bet taip pat su visomis kitomis sistemomis, esančiomis toje teritorijoje (sveikatos apsauga, sporto, masinės informacijos ir komunikacijos, kultūros-švietimo, mokslo, materialinės ir dvasinės gamybos organizacijos). Švietimo sistemos, jos organizacijų sąveika su paminėtomis sistemomis ir organizacijomis yra sudėtinga ir prieštaringa, nes tiek išoriniai, tiek švietimo sistemos vidiniai veiksniai turi nevienodą įtaką, gali sukelti konfliktines situacijas, todėl reikalingi valdymo.

Valdymas, kaip procesas, niekuomet neturi būti savitiksliu, o turi tarnauti pagrindinės sistemos (mūsų atveju - švietimo sistemos) tikslams pasiekti efektyviu būdu. Pagal tai tenka spręsti, ar iš viso reikalingas tai sistemai valdymo organas, ir, jeigu reikalingas, tai koks jis turi būti, kad netrukdytų, nestabdytų sistemoje vykstančių ar besiformuojančių pažangių procesų, o, priešingai, juos skatintų.

Atrodo, jog negalima įsivaizduoti valdymo proceso be kontrolės, tačiau nuo kontrolės pobūdžio labai priklauso valdymo sistemos efektyvumas. Pats efektyviausias kontrolierius yra ne valdymo aparatas ar koks nors jo padalinys, o pagrindinės veiklos rezultato vartotojas. Tai viena priežasčių, dėl kurių savivalda yra žymiai efektyvesnė už administracinius metodus pagrįstą valdymo sistemą, kurioje nurodymai ir kontrolė vaidina pagrindinį vaidmenį. Taigi, norint sukurti efektyvią švietimo valdymo sistemą, būtina nustatyti kiekvieno tos sistemos organizacijos (pavyzdžiui, mokyklos) veiklos rezultato vartotoją, sudaryti jam sąlygas vertinti pasiektą rezultatą, o pačioms mokykloms leisti veikti maksimalios savivaldos sąlygomis, vidaus kontrolės ir kitus reikalus paliekant savarankiškai spręsti kiekvienam kolektyvui. Ministerijos arba švietimo skyriaus kontrolė, kai yra teisingai nustatytas ir tinkamai įvertintas galutinis mokyklos veiklos rezultatas, gali tik pakenkti ir mokyklos savarankiškumui, ir šios srities pažangai.

Čia būtina pažymėti, kad absoliučios laisvės nėra, negali jos būti ir savivaldos požiūriu. Bet kurioje sistemoje veikia tą sistemą sukuriantys veiksniai, kurie įneša tam tikrus apribojimus įstatymų, normatyvų ir kitokių direktyvų pavidalu. Ne tiek svarbu, kiek ir kokių apribojimų yra, kiek svarbu, kad jie visi

visam kolektyvui būtų iš anksto žinomi ir kad jie nestabdytų pažangių procesų raidos. (Juk niekas neprieštaraus, kad būtų apribota laisvė mokykloje, kaip ir visame kitame gyvenime, vartoti narkotikus, lošti azartinius lošimus ir pan.)

Įvertindami čia išdėstytus teiginius ir reikalavimus, galime panagrinėti, kaip turime samprotauti, kurdami švietimo valdymo sistemą ir jos organus.

Būtina pažymėti, jog kuriant valdymo organą visai švietimo sistemai reikia, kad būtų apibrėžtas savivaldos diapazonas ir suprojektuoti valdymo organai šios sistemos organizacijoms (t.y. mokykloms). Kuo savarankiškesnės organizacijos, kuo daugiau klausimų sprendžiama žemesnėse valdymo pakopose, tuo mažesnis, o kartu ir veiksmingesnis gali būti visos sistemos valdymo organas; tuo didesnis bendras visos valdymo sistemos efektyvumas.

Pradedant projektuoti visos sistemos valdymo organą, atliekami tokie veiksmai:

nustatomi valdymo organo tikslai, kurie iš principo skiriasi nuo visos sistemos tikslų, tačiau yra priklausomi nuo jų;

suformuluojami valdymo organo uždaviniai, laiduojantys normalų ryšių funkcionavimą tiek sistemos viduje, tiek su kitomis organizacijomis (vietinės valdžios, mokslo, kultūros, sveikatos apsaugos, sporto, masinės komunikacijos ir kt. organizacijomis, įvairiomis visuomeninėmis asociacijomis);

apibrėžiamos valdymo organo funkcijos, garantuojančios nubrėžtų uždavinių įvykdymą ir tikslų pasiekimą;

pasirenkami valdymo metodai, atitinkantys tikslus, uždavinius ir funkcijas;

pasirenkama valdymo technologija ir apibrėžiami valdymo procesai;

nustatomi reikalingi ištekliai valdymo procesams atlikti;

nustatoma, kokie kadrai (jų kvalifikacija, savybės, kiekis ir kt.) reikalingi valdymo procesams atlikti.

Tik po to sprendžiama, kaip sugrupuoti valdymo darbuotojus į padalinius, kiek tokių padalinių ir kokie jie turi būti, nustatomi padalinių ryšiai, jų pavaldumas, t.y. galutinai suprojektuojama valdymo organo struktūra, apibrėžiamos darbuotojų teisės, atsakomybė ir pareigos, kurias rekomenduojama orientuoti ne į funkcijas, kaip tai buvo daroma anksčiau, o į tikslus arba galutinius rezultatus.

Kaip bet kurios sistemos, taip ir valdymo organų struktūra yra hierarchinio pobūdžio. Bet kuri hierarchinė valdymo organų pakopa pateisinama tik tuo atveju, kai jos atliekamos funkcijos ir veiklos rezultatai kokybiškai skiriasi ir nuo aukštesniųjų, ir nuo pavaldžių organų funkcijų bei veiklos rezultatų. Norint, kad neatsirastų daugiapakopė valdymo sistema, formuojant valdymo organus bei jų pakopas pirmiau reikia atsakyti į klausimą, ar iš viso reikalinga ta ar kita jo pakopa, t.y. nustatyti, ar jų dėka pagrindinės veiklos sistemoje gauti rezultatai bus didesni, negu sąnaudos atitinkamiems valdymo organams išlaikyti. Aišku, ne visus rezultatus galima išmatuoti pinigais, tačiau valdymo organo ar jo pakopos reikalingumas turi būti visiems suprantamas ir neabejotinas.

Gera suprojektuotame valdymo organe turi būti tikslų, uždavinių, funkcijų, pareigų, priemonių, teisių ir atsakomybės vienovė. Kiekvienam tikslui pasiekti turi būti numatyti atitinkami uždaviniai, bet negali būti uždavinių, nevedančių į kokį nors tikslą. Kiekvienam uždaviniui atlikti turi būti numatytos atitinkamos funkcijos, bet neturi būti funkcijų, nevedančių į uždavinių sprendimą. Kiekvienos funkcijos įvykdymas turi būti aprūpintas reikalingomis priemonėmis, bet neturi būti priemonių, nereikalingų funkcijoms atlikti. Kiekvienam tikslui, uždaviniui ir funkcijai atlikti turi būti numatyta pareiga, bet neturi būti pareigų, nevedančių į tikslus. Kiekvienai pareigai atlikti turi būti suteiktos atitinkamos teisės, bet negali būti suteikta teisių, jeigu nėra atitinkamų pareigų. Kiekvienai suteiktai teisei turi būti atitinkama atsakomybė, bet negalima reikalauti atsakomybės, jeigu darbuotojui, padaliniui ar organizacijai nesuteikta atitinkama teisė savarankiškai spręsti tuos klausimus.

Taigi norint suprojektuoti valdymo organą, reikia daug ir kruopščiai padirbėti, tačiau darbą atlikus galima laiduoti, jog valdymo organas netaps biurokratijos tvirtove, o bus geras pagalbininkas įgyvendinant pažangos idėjas.

НАЦИОНАЛЬНАЯ ШКОЛА

Концепция средней общеобразовательной школы Литвы

На литовском языке

Общество "Знание" Лит.ССР, Вильнюс, 1989

TAUTINĖ MOKYKLĀ

Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos
konceptija

Recenzantai: E. Narbutas, E. Goris-Kasperavičius
Už leidinį atsakingas referentas V. Starkus
Redaktorė N. Bučelienė

Pasirašyta spausdinti 1989 05 17. LV 07094. Popierius dokumentaci-
jos dauginimui. Formatas 60 x 84 1/16. 3,36 sp.l., 3,37 apsk.l.l.
Tiražas 2000 egz. Užs. Nr. 115 Kaina 75 kp.

Lietuvos TSR "Žinijos" draugijos valdyba, Vilnius, Vilniaus 22
Spausdinta rotaprintu